

საქართველო
საბჭოთაო

წელიწადი

საბოლიტიკო და სალიტერატურო ყოველკვირეული გაზეთი

მეთერთმეტე

№ 34

კვირა, 21 დეკემბერი 1903 წ.

№ 34

გაზეთის ფასი: ერთი წლით ტფილისში 7 მან., ხანძვარი წლით—
3 მან. და 50 კაპ.; ტფილისის გარეთ ერთი წლით 8 მანეთი, ხანძვარი
წლით—4 მან., სამი თვით—2 მან., თითო ნომერი. 15 კაპ.
ხელის მოწერა მიიღება: ტფილისში—„წერა-კითხვის გამავრცელებელ
საზოგადოების“ კანცელარიაში და თვით „კვალის“ რედაქციაში; რუსის
ბაზარში, საეკლესიო სახლში, იქვე, სადაც ექ. ხელაძის სტამბაა.

რედაქციის კანტორა დიახ ყოველ დღე, დილის 10 საათიდან 2-მდე
და საღამოს 5 საათიდან 8-მდე, საჩუქრული საქმეებზე პირადი მოლაპარაკება
შეიძლება ყოველ დღე, გარდა ორშაბათის და სამშაბათისა, შუადღის
12-დან 2 საათამდე.
ფასი განცხადებისა უკანასკნელ გვერდზე სტრიქონი ორი შაური.
ფოსტის აღრესი: Тифлисъ, редакция газеты „КВАЛИ“.

შინაარსი: შობის წინ!—კიევი ერთჯერ ბ. გოგიაშვილი და კიდევ ერთჯერ მისი „აზრები“. ყვირილელისა.—სხვა და სხვა ამბები.—რუსეთი.—
უცხოეთის ქრონიკა.—სიცრუე (ძველი კაცის ნამბობი), სპირიტონ მცირეშვილისა.—ნაწყვეტები პლიტიკური ეკონომიდან, ა. წულუკიძისა.—კერძო
საკუთრება და მისი ისტორია. არ. რაჟდენიძისა.—კლასთა ინტერესების წინააღმდეგობა 1789 წელს. თარგ. ელიავასი.—განცხადებანი.

მიიღება ხელის მოწერა

საბოლიტიკო, სამეცნიერო და სალიტერატურო გაზეთი

წელიწადი **„კვალი“** მეთერთმეტე

გამოვა 1904 წელსაც

ყოველ კვირა დღეს ერთადან სამ თაბახამდე.
გაზეთის ფასი

ფასი: ერთი წლით ღირს 7 მან., ხანძვარი წლით—3 მან. 50 კაპ., სამი თვით—2 მ. თითო ნომერი—15 კაპ.
ფასი: ერთი წლით ღირს 8 მან., ხანძვარი წლით—4 მან., სამი თვით—2 მან., თითო ნომერი—15 კაპ.
ხელის მომწერლებს შეუძლიათ წლის ფული ნაწილ-ნაწილათაღ შემოიტანონ.

ხელის მოწერა მიიღება:

ტფილისში—„წერა-კითხვის საზოგადოების“ კანცელარიაში (სახლის ქუჩა, თავდაზნაურობის ქარვასლა); რკინის გზის სადგურზე პირველ კლასის ბუფეტში, ესტ. ჩხარტიშვილთან და თვით „კვალის“ რედაქციაში (რუსის ბაზარი, საეკლესიო სახლებში).

ტფილისის გარეთ:

ქუთაისში—მიტროდანე ლაღიძესთან, ვ. ბუენიშვილის წიგნის მაღაზიაში და ქუთაისის წიგნების გამომცემელ ამხანაგობის კიოსკში; ბათუმში—სპირიტონ ჭელიძის წიგნის მაღაზიაში; ოზურგეთში და ახალსენაკში—კ. თავართქილაძის წიგნის მაღაზიაში; ჭიათურაში—კალისტრატე ჭიჭინაძესთან და კარბე მოდებაძესთან; ყვირილაში—ივანე არღიშვილთან; დაბა ხონში—სახალხო სამკითხველოში; ძველსენაკში—არსენ წითლიძესთან; ოზურგეთში—დომენტი შავიშვილთან; საბუნჩაში (ბაქო)—პეტრე მაჭავარიანთან.

რედაქცია უმორჩილესათ სთხოვს ხელის მომწერლებს თავიანთ აღრესები გარკვეულათ დაწერილი გამოგზავნონ.

ღრესის გამოცემა თბილისს გარეთ ღირს 40 კაპ.
ფოსტის აღრესი: Тифлисъ, редакция „КВАЛИ“.

შობის წინ

მზე სამართლისა გამობრწყინდება.

მოახლოვდა ქრისტეს შობის დღე, მოახლოვდა დრო, როცა ქვეყნათ ციური ხმები მოისმება და დედა-მიწას ქეშმარიტების სხივები მოეფინება... მაგრამ რომის დესპოტიას დაეპყრო მთელი ქვეყანა და მის მძიმე უღელ ქვეშ გმინავს და ოხრავს წელ გატეხილი, დაჩაგრული კაცობრიობა. აი ამ დროს შორს ცის კიდურიდან გამოანათა ახალმა ვარსკვლავმა და ქვეყანას აუწყა ქეშმარიტების მოახლოვება. შეკრთენ და შეძრწუნდენ დიდებულნი ამა ქვეყნისა, დაფაცურდენ მწიგნობარნი და ფარისევლებნი, აწრილდენ ქვეყნის გამცემლებნი და ორგულნი, ამუშავდა ჯოჯოხეთური მანქანა, რომ დედამიწის პირიდან აღეგავა სხივი ქეშმარიტებისა და ქვეყანაზე წყვდიადი ბნელი არ გაფანტულიყო. მარა ვარსკვლავი სიმართლისა მაინც ბრჭყვიალებს და დამაშვრალთა თავისკენ უწოდებს. დაჩაგრულთა გულს იმედი და სასოება ეფინება, მჩაგვრელთა გული შხამით და გესლით ივსება. მშრომელნი, მწყემსნი, მეთევზენი, ღარიბ-ღატაკნი სასოებით მოელიან ქეშმარიტების ხმის გაგონებას, დიდებულნი და მწიგნობარნი ფიქრდებიან და დასასრულის დღეს ელოდებიან. იროდი ეშხადება ჩვილ ყრმათა დასახოცათ, რომ მათ სისხლში ჩაახრჩოს ქეშმარიტების ქვეყნათ მომტანი, მას ბანს აძლევენ მწიგნობარნი და ფარისევლებნი. მარა სიმართლე მათთვის არ მოდის. ქრისტე მჩაგვრელთათვის არ იბადება. ის მოვიდა ჩაგრულთა ბედის შესამსუბუქებლათ ტვირთ მძიმეთათვის ტვირთის შესამცირებლათ. და მას მხოლოდ ჩაგრულნი და მამოვალნი ეგებებიან. ის არ მოვიდა დიდებით ჭ პატვიით მოსილი. არა, ის მწყემსთა ბავში დაიბადება, მშრომელთა სამყოფელს გაანათებს ქეშმარიტების სხივით. დადგება მისი დაბადების დღეც და ხალხის გულს შეება მოეფინება. მოვა ქეშმარიტების მქადაგებელი და უსამართლობა განიდევნება, იშვება ნათელი და ბნელი განიფანტება, იშვება სიმართლე და ეშმაკთა ძალი შეიმუსრება.

კ დევ ერთჯერ ბ. გოგიჩაიშვილი და კ დევ ერთჯერ მისი „აზრებ“

ბ. ფ. გოგიჩაიშვილი ამბობს: უკანასკნელი ჩემი წერილები ოჯახის და საზოგადო მოღვაწეობის შესახებ „თუმცა გამოწვეული იყო ბ. ყვირილელის „კრიტიკით“, მაგრამ მე პოლემიკას სულ მცირე და უმნიშვნელო ადგილი დაუთმე, კმათს პირადი ხასიათი სრულებით ჩამოვაცალე, —საგანი თეორიის სფეროში გადავიტანე, და შეძლების დავგარათ, ობექტიურათ გავარკვიე და განვმარტე. არც ერთ წერილში მკითხველისთვის თავი არ მომიბეზრებია „კვალელ“ მოკამათესთან საპოლემიკო კინკლაობით და ყველგან ჩემის შეხედულობის და ცოდნის კვალობაზე, ვლპარაკობდი მეცნიერულის ფაქტებით და საბუთებით“... მიუხედავად ამისა, „კვალელმა“ თავხედებმა სახუმარო ფელეტონით გასცეს პასუხი თავის მოკამათეს.

აი, აქ არის ბ. გოგიჩაიშვილის მდგომარეობის ტრაგიზმი. ამ გარემოებამ გამოიწვია მის მხრივ აღელვებული წერილი, რომელიც „ცნობის ფურცლის № 2356-ში არის აღბეჭდილი და რომელსაც ჩვენ აქ არ ვარჩევთ, რადგან ეს განძი „ყვირიდან ყვირამდეს“ ხელ უხლებელ საკუთრებას შეადგენს.

ხოლო როგორ გადაიტანა ბ-მა გოგიჩაიშვილმა საკამათო საგანი „თეორიის სფეროში“; რა „მეცნიერული ფაქტები და საბუთები“ წარმოადგინა მან ჩვენს წინააღმდეგ; და რათ შეხედეს „კვალის“ თავხედმა „ნედროსლებმა“ მეცნიერ მოკამათეს სახუმარო ფელეტონში—ყველაფერი ეს ჩვენი გასარკვევი კითხვები არის და ჩვენც ვეცდებით ეს სავსებით გაუთვალისწინოთ მკითხველს. რას ნიშნავს საგნის „მეცნიერულ სფეროში გადატანა“? თუ ბ. გოგიჩაიშვილის ახალი ფელეტონები მის წინანდელ ფელეტონს შეადარეთ, დაინახავთ, რომ საგნის „მეცნიერულ სფეროში გადატანა“ ყოფილა... საკუთარ აზრის უარყოფა და მის მაგიერათ მეორე აზრის შეპარება. არ გჯერათ? საბუთები ვსურთ? ნუ გეშინიათ, ამის დასამტკიცებლათ გრძელი და მოსაბეზრებელი ამონაწერები კი არ დაგვჭირდება, პატარა და კომიკური მაგალითთა საკმარისი.

რა განსხვავებაა ბ. გოგიჩაიშვილის წინანდელ წერილის და ახლანდელი ფელეტონების „აზრებს“ შუა? ბ. გოგიჩაიშვილი გვეუბნება, —არაფერიო. მე არ შემიცვლია არც ერთი წინანდელი აზრიო. «როგორც მიშინ, ისე ეხლაც, —ასე ათავებს ბ. გოგიჩაიშვილი თავის უკანასკნელ ფელეტონს, —ჩვენ იმ აზრისა ვართ, რომ „ოჯახისთვის ხელის მოკიდება და მისი ზნეობრივ მოვალეობისამებრ წარმართვა დიდი საზოგადოებრივ მნიშვნელობის საქმეა და ვითარცა ასეთი, იგი „კვრ“ (ხაზ-გასმული ჩვენია. ყვირილელი) სხვა გვარ საზოგადო მოღვაწეობაზე დაბლა დასაყენებელი არაა“». როგორც ხედავთ, უკანასკნელი სიტყვები ბ. გოგიჩაიშვილის წინანდელ წერილიდან ამოუწერია. მაგრამ ჩვენგან ხაზ-გასმულ სიტყვას ის შემდეგ პატარა შენიშვნას უკეთებს: „წინანდელ წერილში ამ სიტყვის მაგივრათ შეცდომით დაბეჭდილია: „არც ერთსა“. ხომ ხედავთ ახლა, რა სასწაულს ახდენს ეს პატარა „შეცდომის“ გასწორება. წინანდელ წერილში ის აზრი გამოდიოდა, —მეოჯახობა არც ერთ საზოგადო მოღვაწეობას არ ჩამოუვარდება, მაშასადამე, არ ჩამოუვარდება, მაგ., ხალხის სამსახურსაც. ახლა კი, გასწორების შემდეგ, გამოდის, რომ მეოჯახობა ბევრ სხვა გვარ საზოგადო მოღვაწეობას არ ჩამოუვარდება. აქ თუ ბ. გოგიჩაიშვილს კითხეთ, რომელს არ ჩამოუვარდება, მას შეუძლია გიპასუხოთ, რასაკვირველია, ისეთ უმნიშვნელო საზოგადო მოღვაწეობას, როგორც „ჩვენებური ქველმოქმედება“, „ორიოდე კალმის მოსმა“ არის, და არა სხვა რო-

მელიმესო. აი, როგორ „იმეორებს“ ბ. გოგიჩაიშვილი თავის აზრებს. აი, როგორ გადააქვს მას კითხვა „თეორიულ სფეროში“. ვის ატყუებს ბ-ნი გოგიჩაიშვილი ამ გვერდ „გამეორებით“? თავის თავს, მკითხველს, თუ მოკამათეს?

მაგრამ კარგი, რაც იყო-იყო, ჩვენ ახლა ბ. გოგიჩაიშვილს არ გავუხსენებთ ძველ ცოდვებს, მით უმეტეს, რომ მათთვის მან საკმარისი სასჯელი მიიღო და ახლა წინანდელ აზრს „შესწორებულათ იმეორებს“—არ ვთვლი ვიღის გაჩენას საზოგადო მოღვაწეობათო. თუ აღარ თვლის, —მით უკეთესი, ჩვენ იმ ტეზისებზე გადავალთ, რომლებსაც ის უკანასკნელ ფელეტონებში იცავს. ასეთი ტეზისი ორია. აი პირველი: „ოჯახების განშირება და ხალხის გამრავლება საზოგადო და განსაკუთრებით ჩვენისთანა პატარა ერისთვის საჭირო და სასარგებლოა“. ამიტომ ვქადაგებდიო, ამბობს ბ. გოგიჩაიშვილი, ჩემს პირველ ფელეტონში ოჯახების გამრავლების საჭიროებასო.

ამ პირველ ტეზისს ბ. გოგიჩაიშვილი შემდეგის „მეცნიერული საბუთებით და ფაქტებით“ ამტკიცებს. ოჯახი, —ამბობს ის, აძლევს ადამიანს საშუალებას დაიკმაყოფილოს სქესობრივი მოთხოვნილებაო. ეს კი ძალიან სასარგებლოაო. თავის მოკვლა და ჭკუაზე შემლა იმათში არის უმეტესათ გავრცელებული, ვინც სქესობრივ მოთხოვნილებებს ვერ იკმაყოფილებსო. და დასამტკიცებლათ ბ. გოგიჩაიშვილს მოჰყავს ციფრები, ციფრები, ციფრები... გვეჯერა, ბატონო, უციფრებოთაც, რომ სქესობრივ მოთხოვნილებას დაიკმაყოფილება უნდა, მაგრამ თუ ბევრი მაინც ვერ იკმაყოფილებს ნორმალურათ ამ ბუნებრივ მოთხოვნილებას, ამის მიზეზი თვით დღევანდელ ცხოვრების პირობებშია. ვინ ვერ ირთავს ცოლს?—ვინც ღარიბი და ხელ მოკლეა. ვინ ვერ თხოვდება?—ვისაც შხითვეი არ აქვს. და აი, ასეთები, რასაკვირველია, სხვებზე ხშირათ ჭკუაზედაც იშლებიან და თავსაც იკლავენ, რადგან ქონებრივი მდგომარეობა ხელს უშლის მათ დაიკმაყოფილონ უპირველესი მოთხოვნილებანი და, სხვათა შორის, სქესობრივიც, რასაკვირველია. მაშა სადამე?—მაშა სადამე, ვისაც ამ მოვლენების მოსპობა სურს, ის დაოჯახიანების ქადაგების ნაცვლათ ისეთ პირობების შექმნაზე უნდა ზრუნავდეს, რომლებშიაც ყველა „ნორმალურ“ ცხოვრებას შესძლებს. და ეს ისეთი პირობები იქნება, რომელიც „სქესობრივ კავშირის დღევანდელ ფორმას, ანუ ინსტიტუტს“ მოსპობს, რადგან ეს უკანასკნელი ღვიძლი შეილია დღევანდელ ეკონომიურ ურთიერთობის. სამაგიეროთ შეიქმნება სქესობრივი კავშირის სხვა ფორმა, უფრო მაღალი და სასურველი, რომელიც „ნორმალურ“ კალაპოტში ჩაყენებს დღევანდელ „არა ნორმალურ“ სქესობრივ განწყობილებას. ამნაირათ იმ „მეცნიერულ ფაქტების“ განმარტებამ რომლებიც ბ. გოგიჩაიშვილს მოჰყავს, დავგარღვევინა ბ. გოგიჩაიშვილს „მეცნიერული ტეზისი“. ხსნა იმ მოვლენებისგან, რომლებიც მის ციფრებშია დასურათებული, ოჯახში კი არა, სულ სხვა მხარეს ყოფილა.

მაგრამ თავის „ტეზისის“ დამტკიცებას ბ. გოგიჩაიშვილი ამით როდი ათავებს. დაოჯახიანება კიდევ იმიტომ არის სასარგებლოო, რომ ოჯახის საშუალებით საზოგადოებას მუდამ ახალი ელემენტი ემატება, რომელიც იჭერს ძველების ადგილს და ჰქმნის კულტურულ წარმატებასო. ეს „აზრი“ ბ. გოგიჩაიშვილს მართლა ჰქონდა წინა წერილში, და თუ დღეს მისი შეუცვლელათ განმეორება გაბედა, ეს აღბათ, იმიტომ, რომ ბებელის მოწმობამ გაამხნევა. ხალხის სიმრავლეს ბებელიც იმავე მნიშვნელობას აძლევს, როგორც ჩვენო, —ამბობს ბ. გოგიჩაიშვილი. არ ვიცით, საიდან ამოგლიჯა ბ. გოგიჩაიშვილმა ბებელის ერთი ფრაზა, და რა ნამდვილი აზრი

ჰქონდა მას თავის ალაგას, ხოლო ის კი დანამდვილებით ვიცით, რომ ბ. გოგიჩაიშვილის „აზრს“ ბებელი ვერ დაეთანხმება. „საზოგადოებრივ ცხოვრების ძალას და კულტურისა და წინსვლადობის საფუძველს,—ფიქრობს ბ. გოგიჩაიშვილი,—ადამიანი, ანუ ადამიანთა კრებული, ხალხი შეადგენს და ამ ძალას დღევანდელ სოციალურ პირობებში სქესობრივ კავშირის განსაზღვრული ფორმა ანუ ინსტიტუტი“, ოჯახი, იძლევა. ბებელი კი ფიქრობს, რომ ამ ძალას იძლევა არა სქესობრივად არამედ კლასობრივად კავშირი. კლასობრივ წინაღობდევობათა შეგნება და კლასობრივი ბრძოლა,—აი, ბებელის აზრით ერთად ერთი წყარო და მამოძრავებელი ჩაბნე კულტურულ განვითარებისა „დღევანდელ პირობებში“ და ამ ძალის გასაჩენათ ბებელი „ოჯახების გახშირებას“ კი არ თვლის საჭიროთ, არამედ კლასობრივ შეგნების ღრმით და ფართოთ გავრცელებას. ბებელმა იცის, რომ წარსულში სხვა ღ სხვა წყობილებათა დამანგრეველ ძალათ და ახალ კულტურის მატარებელათ ოჯახი კი არა, კლასი გამოდიოდა, და მომავალშიაც მართლ კლასი შესძლებს ცხოვრებაში ახალ კულტურის შეტანას. ბებელმა იცის, რომ ხალხის სიმრავლეს თავისდა თავათ არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს დღეს, როგორც ამტკიცებს ამას, მაგ., ხალხმრავალი ჩინეთის და ხალხ-მცირე შვეიცარიის ერთმანეთთან შედარება. ბებელს სასაცილოთ მოეჩვენება ხალხისთვის „ოჯახთა გამრავლების“ საქროებაზე ლაპარაკი, რადგან მან იცის, რომ ხალხს თანამედროვე ცხოვრების მსვლელობა რა ხანია ოჯახს ურღვევს, და ბებელიც სწორეთ ამ პირობების ისეთ შეცვლაზე ფიქრობს, რომელსაც „ოჯახების გახშირება“ კი არა, ოჯახის ნაცვლათ სხვა სქესობრივ კავშირის დამკვიდრება მოყვება.

ვის უფრო „არ სკოდნია“ ბებელის აზრები, ჩვენ თუ ბ. გოგიჩაიშვილს ამას ახლა მკითხველი კარგათ დაინახავს. ბ. გოგიჩაიშვილი კი ბებელის მოწმობას დასძენს, „იტალიელი ეკონომისტი ლორიაცი“ ასე ფიქრობსო, და ამით ათავებს თავის „აზრის“ დასაბუთებას.

ასეთი არის ბ. გოგიჩაიშვილის პირველი ტუზისი, და მისი დამამტკიცებელი „მეცნიერული“ ფაქტები და საბუთები.

მეორე „ტუზისი“ ასეთია: „ოჯახის რიგიანათ წარმართვა და თავის ერისადმი ზნეობრივ მოვალეობის თანხმათ შეიღების გამოზრდა საზოგადო მოღვაწეობათ ჩასათვლია“-ო. ჩვენ ამაზე ეუთხარით კიდევაც ჩვენი პასუხი: რასაკვირველია, შეიღების რიგიანათ გამოზრდა სასარგებლოა, მაგრამ თუ კაცი შეიღებს ჰპატრონობს და მათ თავის შეხედულებებისამებრ ზრდის, ჩვენ ამისთვის მხოლოდ მის წინ, როგორც საზოგადო მოღვაწის წინ „მოწიწებით ვერ გავივლით“ იმიტომ რომ პირუტყვიც ხომ ზრდის და წრთვნის თავის შეხედულებებისამებრ შეიღებს, და მაშინ პირუტყვიც „საზოგადო მოღვაწეთ“ უნდა ჩავთვალოთ და იმის წინაც „მოწიწებით უნდა გავიაროთ“. მეორე მხრით ბ. გოგიჩაიშვილისგან აღებული ოჯახის მამა, რომელიც ყოველ საზოგადო ასპარეზს მოცილებულია, ვერ გაზრდის რიგიანათ შეიღებს, და მაშასადამე, საზოგადო მოღვაწეობათ კი არა, უბრალო სარგებლობათაც ვერ ჩაითვლება მისგან მიცემული „აღზრდა“. როგორ ამტკიცებს ახლა ბ. გოგიჩაიშვილი ამ თავის ტუზისს? ის ვრცლათ ეხება კარგ აღზრდის საჩუქებობას მაგრამ ეს, როგორც მკითხველი ხედავს, საჭირო არ არის. ჩვენ ვეძებეთ ბ-ნი გოგიჩაიშვილის უზარ-მაზარ მესამე ფელეტონში, რომელიც ამ ტუზისის დასამტკიცებლათ არის დაწერილი ერთი აზრი, ერთი საბუთი მაინც, რომელიც „მეოჯახეობის“ საზოგადო მოღვაწეობათ ჩათვლას ამართლებდეს, მაგრამ ამაოთ, ყოველგან, სადაც-კი მეოჯახეობაზე ლაპარაკს ბ. გოგიჩაიშვილი, ის შეიღების აღზრდის „სირგებლობაზე“ ლაპარაკობს, და ავიწყდება თავისი საკუთარი სიტყვები: „სა-

რგებლობის მოტანა კიდევ არ ნიშნავს საზოგადო მოღვაწეობას“. საცოდავი „მეცნიერი“. მისი უბედურება მით უფრო მწვავედება, რომ ამ საჩუქებობას მოტანა მხოლოდ ბაი მას შეუძლია მხოლოთ ისეთი მაგალითებით „საზოგადოების“ მის გამოთქმულ „აზრს“ სრულებით აქარწყლებენ. მარქსმა, მაგალითათ, იმითაც მოუტანა სარგებლობა ინგლისის მუშა ხალხს, რომ „შესძინა მას ელენორასავათ მომზადებული და საქმიანი ქალი“-ო. ეს მართალია, მაგრამ საქმე იმაშია, რომ ასეთი სარგებლობის მოტანა შეეძლო მარქსს იმიტომ, რომ მარქსი მარქსი იყო, ესე იგი საზოგადო მოღვაწე, საზოგადო საქმისთვის თავ-განწირული, რომელმაც თავის შეიღსაც გადასცა ეს თავისი მიმართულება. იმ ფილისტერს-კი, რომელზედაც ბ. გოგიჩაიშვილი ლაპარაკობს, ფილისტერს, რომლის „საზოგადო ასპარეზს“ მხოლოთ მისი ოჯახი შეადგენს, ასეთი სარგებლობის მოტანაც არ შეუძლია. ის ვერ გადასცემს შეიღებს იმას, რაც თვითონ არ აქვს, მისი მარქსისგან განსხვავება სწორეთ „თვისებითაა“ და არა მართლ „რაოდენობით“.

ბ. გოგიჩაიშვილი გვეუბნება, ჩვენ თუ საზოგადო მოღვაწეს ისეთი ფართო ფარგალი შემოვავლეთ, რომ შიგ მთელი ქვეყნის ფილისტრები დაეტევაო, თქვენ ისეთ ვიწრო ფარგალს ავლებთ ამ მოღვაწეობას, რომ შიგ მართლ თქვენი მიმართულების კაცები ეტევიანო. ამით ბ. გოგიჩაიშვილმა დავგანახვა, რომ მას არა თუ თავის „აზრების“ დამტკიცება, სხვისი აზრების გაგებაც არ შესძლებია. ჩვენ ვწერდით: „საზოგადო მოღვაწე, ეს ისეთი ადამიანია, რომელმაც თავისი პიროვნება გაათართოვა, შეითვისა და შეისისხლხორცა რა-მე საზოგადოებრივ ჯგუფის ინტერესები, ჩაერია საზოგადოებრივ ცხოვრებაში და თავის მოქმედებას სარჩულათ ამ ჯგუფის ინტერესთა დაცვა დაუდვა“-თქო. მართალია, ჩვენ დავუმატეთ, რომ „რაც უფრო მრავალია და ფართოა ის ჯგუფი, რომლის ინტერესებით ხელმძღვანელობს მოღვაწე, მით უფრო ამაღლებულია შინაარსით მისი პიროვნება“. მაგრამ აქედან მხოლოთ ის გამოდიოდა, რომ ბებელი, მაგალითათ, სხვებზე უფრო უახლოვდება საზოგადო მოღვაწის აქვას, და არა ის, ვითომც სხვა ჯგუფების დამცველები საზოგადო მოღვაწეები არ იყვენ. პირ იქით, აქ პირდაპირ ნათქვამია, რომ თვითოეული საზოგადოებრივი ჯგუფი შობს თავის ინტერესთა დამცველ „საზოგადო მოღვაწეებს“. ეს საზოგადო მოღვაწეები სხვა და სხვა ზომის და სხვადასხვა თვისებისაა, მაგრამ ერთი ნიშნობლივი თვისება კი უნდა ჰქონდეს სუყველას—რომელიმე საზოგადოებრივ ჯგუფის, კლასის ინტერესთა შეთვისება, და ამ ინტერესების სახელით საზოგადოებრივ ბრძოლაში ჩაერეა. „რა ვუყოთ და როგორ მივიჩნიოთ“ თქვენი განმარტების ძალით, ისეთი მოღვაწეები, რომლებიც „მართლ ერთი ჯგუფისთვის არ იღწვიან“-ო, გვკითხავს ბ. გოგიჩაიშვილი. რა ვუყოთ, და უნდა ჩავუკვირდეთ, რა-მე-მე-ერთი ჯგუფის ინტერესები ხომ არ გამოაქვთ მათ საზოგადო ინტერესების სახით. დღევანდელ კლასებათ დაყოფილ საზოგადოებაში „არა კლასობრივი“ ფსიხოლოგია არ არსებობს. და როდესაც ვინმეს „საზოგადო მოღვაწეობაზე“ ვლაპარაკობთ, ყოველთვის უნდა გამოირკვეს, რომელ კლასის იდეოლოგიის გავლენის ქვეშ მოქმედობს ის საზოგადო ცხოვრებაში, რომელ კლასს უწყობს ხელს მისი „საზოგადოებისადმი სამსახური“. რა ვუყოთ, რომ მას კლასობრივი ინტერესები საერთო ინტერესებათ ეჩვენება. კლასობრივ საზოგადოებაში საზოგადო მოღვაწე (შეგნებულათ თუ შეუგნებულათ, ეს სულ ერთია) ყოველთვის კლასობრივ ნიადაგზე დგას. პასტერმა აკრის მოგონებით მთელ კაცობრიობას სარგებლობა მოუტანაო, გვეუბნება ბ. გოგიჩაიშვილი. ეს მართალია, მაგრამ

თვით ბ. გოგინაიშვილმაც კი იცის, რა განსხვავებაა სარგებლობის მოტანასა და მოღვაწეობას შუა. ისე რომ ყველა კლასებისთვის სარგებლობის მოტანა კიდევ არ ნიშნავს საზოგადო მოღვაწეობაში არა კლასობრივ ნიადაგზე დგომას. როგორც აკრის მომგონებელი მხოლოდ, — პასტერი სასარგებლო მეცნიერია და არა საზოგადო მოღვაწე. და თუ ვინმეს სურს დააფასოს ის, როგორც საზოგადო მოღვაწე, მან უნდა სახეში მიიღოს ის საზოგადოებრივი შეხედულება, რომლითაც პასტერი ხელმძღვანელობდა თავის მოქმედებაში.

ამით ვათავებთ ბ. გოგინაიშვილთან ლაპარაკს. მკითხველი ხედავს, როგორი მეცნიერი და როგორი ლოდიკის პატრონი ყოფილა ის კაცი, რომელიც ისე ფელეტონს არ დასწერს, თუ არ მოიხსენა: ესე და ეს მეცნიერება შევისწავლე, ესე და ეს ლოდიკის კურსი დავასრულეო. თავის ფილისტერული პატარა „აზრები“, რომლებიც წარმოადგენენ მხოლოდ ბურჟუაზიულ ცხოვრების გაიდგალებას, მან ვერც კი მოახერხა გაეხვია „მეცნიერების“ ქერქში ისე, რომ ცოტა მაინც გაძნელებოდა კაცს მათი ყალბობის გამოცნობა. ზოგჯერ ასეთ პატარა ფილისტერს მის საკუთარ ადგილს მიუჩენენ სახუმარო ფელეტონში, ის ცას და დედამიწას აყრუებს ყვირილით, ჩემი სახით მეცნიერება შეურაცხვესო.

ჩვენ ბოდიშს ვიხდით მკითხველის წინ, რომ ამდენ ხანს მისი ყურადღება ბ. გოგინაიშვილზე და მის აზრებზე შეგაჩერეთ, მაგრამ რას იზამ, თუ ასეთი პირები ჩვენს ახირებულ დროში ლიტერატურაში მეცნიერების სახით დათარეშობენ. საქირო იყო მისი ავლადილების გაშინჯვა და დაფასება. ეს, ვფიქრობთ, ახლა საკმარისათ შესრულებულია, და დღეიდან ბ. გოგინაიშვილი სრულათ და საბოლოოთ „კვირიდან კვირამდეს“ განკარგულებაში გადავა. *Suum cuique.*

ყვირილელი.

სხვადასხვა ამბები

ბათუმის სამხედრო სასამართლომ გაასამართლა ბორჩხაში ფოსტის გამძარცველნი, და ცხობიქსა და ჯინარაძეს ჩამოხრჩობა მიუსაჯა.

როგორც კივეის გახუთები გვაუწყებენ, ნ დეკემბერს კივეის პოლიტექნიკურ ინსტიტუტის შესავალთან გამოკრული ყოფილა განცხადება: 1) „მთავრობა ამით აცხადებს, რომ ინსტიტუტი დახურული იქნება, სანამ მინისტრისაგან არ მოვა განკარგულება. ყოველ გვარ უწყსოებას შედეგათ მოყვება ინსტიტუტის უფრო ხანგრძლივით დახურვა, სრულიად აეკრძალება სტუდენტებს ინსტიტუტის შენობაში შესვლაც და წესიერების დამრღვევ პასუხის გებაში იქნებიან მიცემული“. მეორე განცხადება: „სტუდენტებს, რომელთაც საქმე არ აქვთ დირექტორთან და ინსპექტორთან, კანცელარიასა ან ბუხვალტერიაში, არ შეუძლიათ შემოსვლა ინსტიტუტის შენობაში, სანამ მინისტრის განკარგულებით ინსტიტუტში სწავლა არ დაიწყება“. მესამე განცხადება: „სტუდენტებს აკრძალული აქვს, კარიდორებში გასცილდნენ დირექტორისა, კანცელიარისა, ინსპექციისა და ბუხვალტერის კაბინეტს. ზემო სართულში ასავალი დახურულია.

ვარშავის უნივერსიტეტის შენობაში გამოკიდული ყოფილი რექტორის მიერ ხელმოწერილი განკარგულება: „მაქვს პატივი გამოვუცხადო ვარშავის საიმპერატორო უნივერსიტეტის სტუდენტებს, რომ ვარშავის სამოსწავლო ოლქის მზრუ-

ნველის ნებართვით, ამა წლის პირველ დეკემბრიდან მომდევნო სააკადემიო წლის მეორე ნახევრის დაწყებამდე მეორედ შეგერებულია უნივერსიტეტში ლექციების კითხვა დაუწყვეთ. ამიერივე მეცადინეობა, მხოლოდ იმ პირობით, რომ უნივერსიტეტისა და მოგაშვებული ლექციები შევსებულ იქნეს 1904 წლის მაისში“.

ახლად შემუშავებული კანონით, რომელიც შეეხება დასახირებულ მუშებისა და მათ ოჯახის უზრუნველყოფას, პენსია მუშის ოჯახის წევრებისათვის ამნაირად არის განსაზღვრული: 1) ქვრივთ უნდა ეძლეოდეთ მუდმივად ერთი მესამედი იმ ჯამაგირისა, რასაც მუშა იღებდა; 2) შვილებს ორივე სქესისა: კანონიერს, ნაშვილევს და გვირგვინს გარედ ნაშობს, აგრეთვე გასაზრდელათ აყვანილს, თვითოეულს 15 წლამდე, 1/6 ჯამაგირისა, თუ რომელიმე შობებელთაგანი ცოცხალია, ხოლო თუ უღედ მამოა 1/4, 3) ძმებსა და დებს, თუ უღედ მამოა, 1/6 ჯამაგირისა.

ჩვენ მივიღეთ ახალი წიგნი — „ცნობა და სინამდვილე“ (კრიტიკული შენიშვნები ბ. არ. ჯორჯაძის „პროგრამის“ გამო) ა. წულუკიძისა, წიგნი სუფთათ არის გამოცემული, შეიცავს 53 გვერდს და ღირს ერთ აბაზათ.

რუსეთი

გლეხის მდგომარეობა. — მიწის სიფიჭოვე. — იჯარა. — მისი სიდიდე და აუტანლობა. — სახელ რსნობები და მინა-მოწყობილობა. — შეგირდები და ოცი საათის მუშაობა. — დაწერილი და დაუწერიელი კანონი.

19 თებერვლის რეფორმამ ახსნა ყმას იურიდიული ბორკილი და გაანთავისუფლა. საითაც გინდოდეს იქით წადი, როგორც გინდა, ისე იცხოვრე, ვისთანაც გინდა, იმასთან დარჩიო. ხოლო ფაქტიურათ ეს აქტი ნიშნავდა ძველი დამოკიდებულების ახალ ფორმაში დატოვებას, სხვას არაფერს. ეკონომიურათ, ქონებრივათ გლეხი ისევ მემამულისგან შეიქნა დამოკიდებული. და მოგვხსენებათ, რომ ეკონომიური დამოკიდებულება ნიშნავს ყველაფრისგან დამოკიდებულებას. აქ საითაც გინდა იქით არ შეგიძლია წახვიდე, როგორც გინდა ისე ვერ იცხოვრებ, როგორც გინდა ისე ვერ ინაფარდებ. ბატონ-ყმობისაგან განთავისუფლებული ხალხი ახალ პირობებში მოემწყვდა: ნადლეები ერგო გლეხს მკირე, მას ისევ შემამულისთვის უნდა მიემართა, შენ მიწაზე დამასახლე და რაც გინდა მახდევინეო. მემამულეს ხელში იყო მიწა, ურომლისოთაც გლეხს არ შეეძლო გაძლება, და ამიტომ აუცილებლათ უნდა დამორჩილებოდა მის პირობებს.

საიჯარო ფასი მიწაზე იმ სიპაღლეზე ავიდა რუსეთში, რომ არენდატორს მისგან არაფერი რჩება მოსაგები. რის მოსაგები, პირდაპირი ხარაღია. „არ აიღებ იჯარით მიწას და არ შეიძლება. თავისი საკუთარი მიწა ან სულ არ არის და ან ძალიან ცოტაა. სახლი და კარი სხვის მიწაზე უნდა ააშენო. და ეს საიჯაროდ მიწაც რომ არ იყოს, მაშინ ხომ შიმშილით ამოვიხობოკეთ. ვკითხულობთ ერთ ადგილას. რას იზამ, ცხოვრება გაიძულეს, ასე უნდა ქნას. სხვა გზა ხომ არ არის?“. ეკონომიის გუბერნიისაში დენსიატინა მიწა წმიდა შემოსავალს იძლევა ათ მანეთს და 46 კაპეკს. იჯარა კი თოთხმეტი მანეთი და 52 კაპეკია. ორლოვის გუბერნიის ზოგიერთ მზარებში კიდევ უარეს მდგომარეობაშია მიწის მუშა ჩაყენებული. დენსიატინა მიწა იძლევა ცამეტ მანეთს წმინდა შემოსავალს და უნდა იხადო მემამულის სასარგებლოთ თურამეტი მანეთი“. „რა სარგებლობა აქვს მიწის მუშას აიღოს იჯარით მიწა და მოსაგე-

ბის ნაცვლათ ზარალი ნახოს? დასძენს ხერსონის გუბერნიის შესახებ სამეურნეო კომიტეტი (P. B. № 341).

* *

ასეთი ამბავია არა მარტო ზემო დასახლებულ გუბერნიებში, არამედ ბევრგან რუსეთში (და რასაკვირველია, კავკასიაშიც). ასეთი შემადარწუნებელი სურათი გიძვას თვალწინ. გინდა უშველო რამე, გინდა დაეხმარო, მაგრამ რომ არ შეგიძლია!...

დაუმატოთ იჯარას ფასის სიდიდეს და აუტანლობას სპეკულიანტების-შუაკაცების მოქმედება და ნათლათ წარმოიდგენ მთელს სიმწვავეს ამ გვარ ურთიერთობისას. სპეკულიანტები ჩამდგარან გაჭირვებულ ხალხს და მემამულეს შორის, იღებენ ნარდათ არენდათ დიდ მამულებს ამ უკანასკნელისაგან და შემდეგ აძლევენ იჯარით გლეხებს მეტ ფასებში. სამარის გუბერნიაში ერთ დესიატინა მიწაზე იხდიან 6—8 მანეთს და შემდეგ გლეხებს ახდევინებენ 12—18 მანეთს.

* *

წვრილ სახელოსნოებში მომუშავეთა მდგომარეობა მეტის-მეტ კულ პირობებშია. ჩაყენებული. დიდი და პატარა, სრულ წლოვანი და უწლოვანი, ყველა ერთათაა არეული და ყველა ერთნაირათ მუშაობენ. სამუშაო დღის გაგრძელება თუ შემოკლება აქ ხაზინის სრულს ნებაყოფლობაზეა დამოკიდებული. უნდა მას ოცს საათს ამუშავეს შაგირდებს, უნდა თვრამეტს საათს, უნდა ათ საათს, და რადგანაც მას მეტი მოსაგები უნდა, ამისათვის ყოველთვის დღე-ღამის განმავლობაში თექვსმეტიდან ოც საათამდეა მუშაობა მის სახელოსნოში. როგორც წვრილს მესაკუთრეს, მას მეტათ აქვს განვითარებული გამდიდრების სურვილი. ის ოცნებობს და ფიქრობს სახელოსნოს ნაცვლათ დიდი ფაბრიკის, ან ქარხნის აგებას. ამისთვის მუდამ, ყოველთვის და ყოველგან ეკონომიას ეწევა. სახელოსნოს შენობას არ აფართოებს, რა ენაღვლაბე თუ პატარა ოთახში ათი-თუთხმეტი შეგირდი მუშაობს. ღამე სახელოსნოს ელექტრონით არ ანათებს, ერთი ღამითაც იოლათ მიდის. ზამთარში ოთახს არ ათბობს, კარები დახურეთ და გათბებიოთ. სახელოსნოში ნაკლები სინათლეა, ნაკლები ფანჯრებია, შეგირდმა კარში გამგლეღ-გამომგლეღს არ შეხედოს და მუშაობას არ მოცდესო. ამ გვარათ უსინათლო, ცივი, გაუნათებელი სახელოსნო, მოწამლული და მოშხამული ჰაერი, თვრამეტი-ოცი საათის მუშაობა, ხელფასის სიმცირე, აი სად მდიდრდება სახელოსნოს პატრონი, აი რათ აღწევს ის თავის მიზანს. | მერე არ არსებობს რაიმე კანონი, რომელმაც უნდა ალაგმოს ხაზინის ასეთი თავ-გასულობა, ასეთი სასტიკი მყვლეფელობა? მერე რა გინდა რომ არსებობს კანონი. თუ გაიძვრა კაცი ხარ, ყოველ გვარ კანონს შეგიძლია მშვენიერათ აუარო გვერდი და შენ გზაზე წახვიდე, სახელოსნო წესდების ერთი მუხლი ამბობს: „სახელოსნოებში მუშაობა იწყება დილის ექვს საათზე და თავდება საღამოს ექვს საათზე. აქედან ნახევარი საათი საუზმეზე დასვენება და საათ ნახევარი სადილზე“. როგორც ხედავთ: შეგირდმა ათი საათის განმავლობაში უნდა იმუშაოს სახელოსნოში, ნამდვილათ კი 15—20 საათს მუშაოს. რისთვის ხდება ეს ასე? ადვილი მისახვედრია: სახელოსნოს პატრონს არა-ვინ აიძულებს ეს დაწერილი კანონი მტკიცეთ დაიცვას და არ დაარღვიოს იგი სახელოსნოები საფაბრიკო ინსპექციას არ ექვემდებარება, აქ ყურის მგდებელი არაფინაა, აქ ყველაფერი ხაზინის თვითნებობაზეა მიშვებული.

ვსთქვათ შეგირდს, მუშას გააგებდეს, რომ კანონიერი სამუშაო დღე ათ საათს არ უნდა გადასცილდესო. მერე ამით შეგირდი მოითხოვს ზედმეტ მუშაობისთვის ცალკე ქირას? ნება

ყოფლობით ხაზინის არ აძლევს ზედმეტ შრომისთვის მუშას არაფერს. წადი სამართალში და მიიხილეო. ერთიან ორი მანეთის გულისთვის იარე სასამართლოში, აწერიე თქონდა მუშაობას, და მერე ვინ იცის კიდევ შეიგებს საქმედი გარდა ამისა ხაზინის ვინ გაუბედავს ჩივილს, მაშინ ადგილიდან დაითხოვენ და ქუჩაში გამოაბუნძულებენ: თუ აქ ყოფნა გინდოდა, სუდში არ წახვიდოდო.

უცხოეთის ქრონიკა

აღმოსავლეთის საკითხი. — რუსეთ-იაპონიის მოლაპარაკება. — ინგლისი აღარ ხუმრობს. — ომი აუცილებელია? — ჩემბერლენი და კოლონიები. — ჩემბერლენის «სატარიფო კომისია». — ორდენების და ლენტების საკითხი საფრანგეთის პარლამენტში. — მეპურეები გაფიცვას აპირებენ.

აღმოსავლეთის საკითხი ისევ თავსატეხ კითხვათ არის დარჩენილი. ორი ვრი, ორი სახმლომწიფო ერთი-მეორეს ეჯახება, ერთი მეორეს ებრძვის. მთელი სახელმწიფო მაშინა ატრიალდა, აწრიბინდენ კალმები, ამეტყველდენ და ალაპარაკდენ დიპლომატები. გაცხარებული მოლაპარაკებაა. იაპონია თხოულობს რუსეთისაგან დანაპირების ასრულებას, თხოულობს ასრულოს ის, რაც რუსეთმა ჩინეთს, კორეას და ევროპის სახელმწიფოებს აღუთქვა. ამ ქამათ მას უნდა რომ რუსეთმა ეს დაპირებები ფორმალური ხელშეკრულობით დაავიგოვინოს. რუსეთი კი ხელშეკრულობას გაურბის, არ სურს თავი ჩააბას ასეთი ხერხით და ზრდილობიან, მარა ორჭოფ პასუხებს იძლევა. იაპონიის მოთხოვნილება სულ სამ მუხლათ შეიძლება დავყოთ: იაპონია თხოულობს, რომ მანჯურის ნავთსადგურები გაღებული იყოს იაპონიის ვაჭრებისთვის. მეორე რომ რუსეთის ჯარი ამიერიდან არ გადავიდეს და არ შეეხოს კორეის ტერიტორიას და რომ ამნაირათ რუსეთმა ამ მხარიდან ფეხი ამოიკვეთოს, მესამეთ, რომ რუსეთი არ ეცადოს თავის გავლენის გავრცელებას კორეის სახელმწიფოზე. ეს სამი პირობა იაპონიას აუცილებელ პირობათ მიაჩნია, და თუ ისინი დაუკმაყოფილებელი დარჩა, საქმის მშვიდობიანათ გადაწყვეტა შეუძლებელი გახდება. უნდა უსათუოთ სამართალი ხმალმა გადაქრას. დაუთმობს რუსეთი? ეს მეტის-მეტათ საეჭვოა.

* *

მთელი ევროპა გაფაციცებით ადევნებს თვალ-ყურს ამ შეტაკებას შორეულ აღმოსავლეთში — ინგლისი და შვედეთ-ბული შტატები კი პირდაპირ მონაწილეობასაც იღებენ ამ საქმეში. განსაკუთრებით ინგლისი გაბრაზებულია რუსეთის პოლიტიკით... ინგლისელები გულ დამშვიდებით არ უცქერიან რუსეთის გაძლიერებას შორეულ აღმოსავლეთში. თვითონ ხალხი რუსეთის წინააღმდეგ აღელვებულა და მზათაა იაპონიას დახმარება აღმოუჩინოს, თუ ის რუსეთს ომს გამოუცხადებს. იაპონიის სამინისტროში აუარებელი თხოვნებია შემოსული ინგლისელ აფიცრებისა და ჯარისკაცისაგან, თუ ომი ატყდეს, რუსეთის წინააღმდეგ გასულ ჯარში მიგვიღეთო. მარა იაპონიამ უარი შეუთვალა, იაპონიის კანონებით უცხო ხალხი იაპონიის ჯარში ვერ მიიღებიანო. ინგლისის პრესაც არ არის ჩუმათ. ერთი გავლენიანი ინგლისელი გაზეთი იუწყება. ინგლისი იაპონიის მეგობარი ქვეყანაა, ეს მთელმა ქვეყანამ იცის. რომ იაპონიას და რუსეთს ომი მოუხდეს და იაპონია დამარცხდეს, ეს ინგლისის დამარცხება იქნება. მეგობარი სახელმწიფოს დამარცხებას ინგლისი გულგრილათ ვერ უყურებს, და თუმცა ხელშეკრულებით ინგლისი მაშინ უნდა მოეხმაროს იაპონიას, თუ მას

ორი სახელმწიფო დაუწყებს ომს, მაგრამ იმან მაინც უნდა აღმოუჩინოს იაპონიას დახმარება.

* *

რუსეთის პასუხს იაპონიის მოთხოვნებზე ტოკიოში ისე უყურებენ, როგორც სრულ უარის გამოცხადებას რუსეთის მხრივ ყველა მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე. იაპონიის მდგომარეობა უმაღლეს წერტილამდე არის მისული, ამას წინათ სამმა ლიგამ პეტიციები წარუდგინა იაპონიის მეფეს, მიკადოს, რომლებშიც დაჟინებით თხოვლობენ, რომ მოავრობამ მიატოვოს ეს უნაყოფო და ფუჭი დიპლომატიური მოლაპარაკება, რომელიც მხოლოდ საქმეს აქიანურებს და ახლავე მიმართოს იარაღს; ომი მათი აზრით მაინც აუცილებელია და რაც მალე იქნება, მით უკეთესი. რაც უფრო დიდხანს გრძელდება მოლაპარაკება, მით მეტი დრო აქვს რუსეთს თავის სამხედრო ძალა შორეულ აღმოსავლეთში მოიკრიბოს და მით მეტი შეძლება ექნება იაპონიასთან მწვავე ომი გამართოს. პორტ-არტურში უკვე მივიდა უკანასკნელი ჯავშნიანი გემები რუსეთისა. კორეიდანაც იტყობინებიან, რომ რუსეთს გადაწყვეტილი აქვს არას გზით არ მისცეს ნება იაპონიას კორეაში ფეხის მოკიდების. ერთი სიტყვით, ყველაფერი ამტკიცებს, რომ აღმოსავლეთში შავი ღრუბლები მოიკრიბა და მალე უნდა ქექა-ქუხილს ველოდეთ.

* *

ჩემბერლენი და თავისუფალი ვაჭრობა ერთმანეთს ვერ ურიგდებიან. ნახევარ წელზე მეტია ჩემბერლენი განუწყვეტლივ აუწყებს ქვეყანას თავის პროექტს, ქვეყანა უნდა დაიხსნათ გადატაკებისგან. ამის გულისთვის მან კოლონიებსაც მიმართა. ახლა როგორც ვახეთები იუწყებიან ინგლისის სამი კოლონია კანადა, სამხრეთ აფრიკა და ახალი ზელანდია ოფიციალურად ჩემბერლენის პროტექციონიზმის მხარეს გადავიდნენ, მისი პროექტის მიღებაზე დასტური თქვეს. სიმოვე კოლონია თანახმა ინგლისის საქონელს ნაკლები ბაჟი დაადვას, ვინც სხვა ქვეყნის საქონელს. ამისთვის კანადა და სამხრეთ აფრიკა არსებულ ბაჟს უკლებენ ინგლისის საქონელზე. ახალი ზელანდია კი სხვა ქვეყნის საქონელზე ბაჟს უმატებს, ინგლისზე კი ისევ ძველ ბაჟს სტოვებს. საფიქრებელია, რომ ავსტრალიის ფედერაციაც ჩემბერლენის პროექტის მხარეს დაიქვრს.

* *

ამით გამხნეებული ჩემბერლენი კიდევ ისეთ საქმეს შეუდგა, რომლის მსგავსი ჯერ ინგლისის ისტორიაში არ იცის. მან საკუთარს ინიციატივით შეადგინა, „სატარიფო კომისია“, რომელმაც უნდა შეკრიბოს ცნობები ტარიფის შესახებ და შეიმუშაოს სატარიფო პროექტი. აქამდე ასეთი კომისიების შედგენა მხოლოდ სამინისტროს ვალდებულება იყო. ახლა რაკი სამინისტრო ყოყმანობაშია, ჩემბერლენს თვითონ მოუწყვია ეს საქმე, თუ თქვენ არ შეგიძლიათ, მე გადაკეთებო. ეს რასაკვირველია სხვის სფეროში შერევია, და არაფრათ მოსწონს ინგლისის კონსერვატიულ ვახეთებსაც. ისინი ურჩევენ სამინისტროს, თვითონ აიღოს ხელში „სატარიფო კომისიის“ შედგენა. სამინისტრო ამნაირათ მეტათ უხერხულ მდგომარეობაში ჩავარდა, აქამდე ის მალეულობის კარგათ თამაშობდა, არც ჰოს ამბობდა გარკვევით, არც არას, ახლა კი იძულებულია აშკარათ გამოთქვას თავის აზრი ჩემბერლენის შესახებ და ამით ბოლო მოუღოს ყოველგვალ ორჭოფობას და ორ აზროვნობას.

* *

საფრანგეთის დეპუტატთა პალატის სხდომაა. სოციალისტ დეპუტატს მირმანს პროექტი შეაქვს, მოისპოს ყოველგვარი ორდენები, ლენტები, ჩინები და სხვა ნიშ-

ნები, რომელნიც კაცს, რაღაც კუკლათ აქცევენ. რესპუბლიკამ, თქვა მირმანმა, რატომღაც დაანარჩუნა ისეთი რამეები, რაც სრულიადაც არ შეეფერება მის პრინციპებს. ასეთი რამეები რობის ტიტული, ორდენები და სხვ. რა მოხდება კიბო ასე ნი? ისინი მხოლოდ ინტრინგების წყაროთ გამხდარა, ყველანი ისე ეძებენ ლენტის გულზე ჩამოკიდებას, როგორც მშვიერი საქმელს. ლენტების მოპოვება ეს მთელი სპორტია, სადაც ერთმანეთს ეჯიბრებიან. მოხუცი და ახალგაზრდა, დიდი და პატარა. რის მაქნისია ეს ლენტები? ვის ან რას უკეთებს ეს აპრქვიალებული ტანისამოსი? დროა მოისპოს მისი უკანასკნელი ნაშთებიცო. მირმანს უბასუხა კომპმა. მან გამოთქვა, რომ ეს ძველ ჩვეულებებია, რომელიც ისტორიულად გადმონაცემია ჩვენი დროისთვის და რომლის ასე უეცრათ მოსპობა მაშასადამე არ შეიძლებაო. ლენტები და ორდენები კაცის გულზე სხვებს მოქმედების წყურვილს უღვიძებს და ახალისებსო: ამიტომ ეს კითხვა ასე უეცრათ გადასაწყვეტი არ არის რე კომისიაში გადავცეთო. მარა პალატამ არ შეიწყნირა კომპის წინადადება და 352 ხმით 225 წინააღმდეგ დაადგინა მირმანის პროექტი ახლავე განვიხილოთო.

* *

კერძო ბიუროების გაუქმება ჯერ კიდევ მწვავე კითხვათ არის დაჩენილი საფრანგეთში, რადგან სენატი რაღაც მოსაზრების გამო მეტათ აჩერებს მათ გაუქმებას. მუშები ენერგიულად თხოვლობენ მალე მოაშორონ მათი გამყვლეფი ბიუროები, წინააღმდეგ შემთხვევაში გაფიცვებით იმუქრებიან. ერთათ ერთი სიშუალება მუშების დამშვიდების—ეს მათი სამართლიანი მოთხოვნის დაკმაყოფილებაა.

ს ი ს რ უ ე
(ძველი კაცის ნამაზობი)
IV
(გარკველება. იბ. „კვალი“ № 33 1903 წ.)

„— არიან ისეთი ადამიანები, რომლებიც ჯერ კარგი მეგობარია შენი, მარამ ჩამოღებდა თუ არა შუაში მესამე პირი, უცბათ უგრილდება გული და ძალიანაც რომ მოინდომოს, მეგობრობას მაინც ვერ გაგიწყვეს. ეს საზოგადო ხვედრია პატარა კაცთა. იმათ გულიც პატარა აქვთ და აბა პატარა გულში როგორ მოთავსდეს ბევრი საგნები! ასეთ ადამიანების რიცხვს არ ეკუთვნოდა ჩემი მეგობარი, ის კი არა, როცა გამენდო, მის შემდეგ კიდევ უფრო შემიყვარდა და არც ერთს ფიქრს, რომელიც კი გაუვლიდა თავში აღარ მაპარებდა. ის კია, რომ იმ დღეს მერმე ჩვენი საუბარი სულ მისი საყვარელი არსების გარშემო ტრიალებდა და საამბო კი მაინც არ ელეოდა. მას შემდეგ ის მოწყენაც, რომელიც უწინ ასე ხშირათ იპყრობდა მას, გაქრა სადღაც და ის გამხიარულდა.

„— იცი ვინ არის ჩემი მარო? აღტაცებით მეუბნებოდა ის,—ქალი არ გეგონოს, ანგელოზია, ნამდვილი ანგელოზი! აბა თუ ძმა ხარ, ისეთ წრეში აღზარდილ ქალს მე როგორ შევუყვარდი? სად მე და სად ის? მე ხომ მათი საზოგადოება გიყსა და გარკვენილს მეძახის. მაგრამ სიყვარული, ძმავ, სიყვარული ნამდვილი დემოკრატიული გრძნობაა, ის არავის არ არჩევს და ყველას თავის კალთას ქვეშ იფარებს, თუ ვინმემ შემწეობა თხოვა. სიყვარული—ეს დიდი ნიჭია! და მას ეჩრებოდა სიტყვა ყელში, მოქაფებული გრძნობა პირზე მომდგარ სიტყვას სათქმელათ არ ანებებდა და ისიც ნაწყენი გადაკიდებდა თავს და ოცნებობდა.

„— ახ, ნეტავი შენ! ვამბობდი გულში და მიხაროდა კიდევ, რომ ამ ტანჯულ კაცს ერთი სხივი მაინც უთბობდა გულს. და მე გამიტაცებდა რაღაც მშვენიერი და მომხიბლავი

სურათი და იმედ მოცემული მივდევდი და მივდევდი მას. ჩემ თავში შენდებოდა მშვენიერი შენობა, ისეთი ლამაზი, ისეთი ლამაზი, ისეთი მომხიბლავი! იქ საშვალოთ არის ყველაფერი, ბედნიერებაც და უბედურებაც, სტკბობაც და სიმწარეც, ერთი სიტყვითა არაფრით არ გავს ჩვენი ცხოვრების იმ დამპალ შენობას, რომლის ერთი მხრით მხოლოდ სიმწარეა, მეორე მხრით სიტკბობა. არა, ჩემი შენობა არ გავს ამ ძველს და დასანგრევათ წამხადილ შენობას. და აჰა გამხადდა ჩემი შენობა ჩემს თავში, ის აღარ ეტევა იქ, ფართოვდება. მე ვდგები, მივდივარ სტოლისაკენ და მინდა ქალაღზე სიტყვებით გადავხატო ის, მაგრამ გამოდის, რომ „ის“ ის აღარ არის, მე რომ მინდოდა, სიტყვებმა ვერ გამოთქვს ჩემი ფიქრი.

„— მარომ იცი, რომ შენ ავთ ხარ?—დავეკითხე ერთხელ მას.

„— რას ამბობ? მაგას როგორ შევუთვლიდი? ხომ მოკვდება, კაცო, დარდით? მივწერე მხოლოდ რომ ცოტა უქეიფოთა ვარ და რომ ეს ჩქარა გაივლის... მართლა, იცი, რა მივწერე ამ ბოლოს? ერთი ვეებერთელა საბუთი მოვთხოვე სიყვარულისა. აი რაშია საქმე: მე შევუთვალე, რომ ერთ თვეში გამგზავნიან და რას იზამ, მარო, ხომ წამყვები მეთქი. აბა ნახავ თუ რა პასუხს მომცემს, აბა ნახავ! მართალია ვიცრუე, მარა, როგორც კი მის პასუხს მივიღებ, მაშინვე გავაგებებ ყველაფერს... მხოლოდ რაღაც დაიგვიანა, კაცო, იმის წერილმა და არ ვიცი კი რას მივაწერო!

„— ერთი კეთილი დარაჯი, მცირეოდენი სასყიდლით ასრულებდა ფოსტის მაგიერობას, იმას მიქონდა გარეთ ჩვენი წერილები და იმასვე შემოქონდა ჩვენთან პასუხიც და სხვა, რაც კი მოსახერხებელი იყო.

„— კიდევ ამიტომ იყო, რომ ჩვენ შორიდანვე ვიცნობდით იმის ფეხის ხმას და ერთი უნდა შეგეხედათ მაშინ ჩემი მეგობრისთვის, როგორ ეცვლებოდა ფერი და რა გულის კანკალით უცდიდა ჩვენს კეთილისმყოფელს დარაჯს. ის შეშინებული ეკითხებოდა მოსულს:

„— Ничего?

„— როცა მიიღებდა პასუხათ:

„— Ничего, братец!—უღონოთ, სასომახდილი დაეცემოდა ლოგინზე და ისე გარინდებული ეგდო, უხმოთ, უძრავათ, სანამ მე არ შემოვუძახებდი.

„— შეყვარებული კაცი საზოგადოთ იქვიანია და მით უფრო ცხეში. ჩემი მეგობარიც შეიპყრო დაბოლოს იქვემმა, როცა მაროს წერილს დაავიანდა, იმდენათ შეიპყრო, რომ მადა ერთიანათ დაეკარგა და ორი სამი დღის განმავლობაში ერთიანათ მიქრა. თან გამიხეხდა და ავზე თუ კარგზე ყველაფერზე წყრებოდა.

„— კაცო, რა მოხდა ასეთი?—ვამშვიდებდი მე,—აღბათ რაიმემ დაუშალა, მოითმინე და მიიღებ პასუხს, გავიანდა ასეთი მოუთმენლობა?

„— რა ვიცი კაცო, რას უნდა დაეშალა? რაღაც არა ჩვეულებრივია!

„— იქნება არ მიუღია?

„— ეს არ შეიძლება, რომ არ მიეღო! ჩვენი დარაჯი პატროსანი კაცია?

„— მაინც მოითმინე ცოტა, ასე როგორ შეიძლება!

„— არა, თუ ძმა ხარ მითხარი, გყვარებია ვინმე?—დამეკითხა ის.

„— არ მქონია ბედნიერება!.. მოკლეთ მოვუქერი. მე ვიცრუე და რომ არ შეემჩნია ჩემ სახეზე ცვლილება, პირი შევიბრუნე. ან და რათ უნდა მეთხრობია მართალი? რომ მეთქვა კი მეთქი, მერმე ხომ გამომიტხავდა ამ სიყვარულის

ისტორიას და განა კარგი იქნებოდა, რომ ამ იქვიანი კაცისთვის კიდევ მეტი მასალა მიმეცა იქვიანობისა?

„— აბა, ძმავე, თუ არ გამოგიცდია, ნურც ჭარბეუქვდი გვარ საქმეში. სიყვარული თავდაპირველათ სწავლებდა გონიერებისა და როგორც სწეულება, იმით შეპყრობილი კაცი არ შეიძლება ნორმალურათ მოიქცეს.

„— მან ხელახლა დასწერა წერილი და გაგზავნა, მაგრამ ამ დღეს შემდეგ მე ის აღარ მინახავს მოსვენებული...

V

„— შავი ფიქრები შემოდგომის ღრუბლებივით დაბუდდა ჩვენს ოთახში. ის სძლიეს იქვემმა, ჩაგდეს ლოგინათ და ეთხოვებოდა სიცოცხლეს ეს ტანჯული ადამიანი. მთელი ჩემი ფანტახია მოვიშველიე მე, შევეთხვევი ათასგვარი ზღაპრები, სადაც ქალის ერთგულება გამოუთქმელ დაბრკოლებებს ძლევს, მოვიგონე, თუ რამე დროში რაიმე რომანი წამიკითხავს ამ ტემამზე, რა და რა გმირული ამბები არ ვუამბე შეყვარებულ ქალთა ცხოვრებიდან, მაგრამ ყოველივე ამაო დარჩა მას შემდეგ, რაც მეორე წერილის პასუხმაც დაიგვიანა! იმის გამხნელება აღარ მოხერხდა.

„— კმარა, მეგობარო, სულ ტყუილია! ჩემი საქმე გათავდა, გათავდა! ამბობდა ის.

„— და მეც, რომელიც მის გამხნელებას ვცდილობდი, რომელიც დაცემულის წამოყენებას ვაპირობდი, დაბოლოს მეც ჩამითრია მეგობარმა, ძველმა ნალველმა კვლავ იჩქეფა და ცრემლები კოკის პირულათ გადმომდინდა. მე შევეცურე რაღაც ახირებულ სულდგმულებში, რეალური ქვეყანა მიმეფარა თვალისა და სულ უცხო და უცხო სანახავეებში ამოეყავი თავი, უცხო და უცხო სულიერები შემომხვეოდენ გარს და თვითეული მათგანი იყო ის, რომელმაც დამატყუა და ყველა ისინი მიცქერდენ მე და ხარხარებდენ, მიღერდენ მუშტებს და მემუქრებოდენ, დამცინოდენ და ფეხებს მიბაკუნებდენ, მკვიდებოდენ ყურში და მეუბნებოდენ:

„— შენ ფიქრობ ეს შენი ყურია? ხა, ხა, ხა! არა შენ სულელო, ეს ვირის ყურია, რომელიც ჩვენ გამოგაბით, ვირის ყურია, ვირის ყური!..

„— და მე ვშფოთავდი, ისინი კი უცებ შეეწებნენ ერთმანეთს, მიიღეს ერთი სახე და ეს ერთი სახე იყო კიდევ „ის“ და ის ერთი მოდიოდა ჩვენთან და დამცინავი ხმით მეუბნებოდა:

„— არა, შენი ცხვირის პატრონს ვინ შეგიყვარებდა, შენ, ტომარა შენა! ვირის ყურები გამოგაბი, ვირის ყურები გამოგაბი! ხო არ გინდა გაკოცო?

„— და ის მწვდებოდა გულში, გლეჯდა მას ნაკუწნაკუწათ, ამოქონდა და ქამდა. სისხლი წურწურით ჩამოსდიოდა მის ბაგეზე, ის კი იცინოდა, დამცინოდა. ეჰ, თურმე რა რიგათ მეძულებოდა ის, რომ აგრე ძლიერ არ მყვარებოდა!

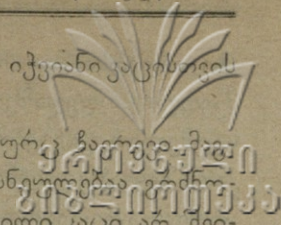
„მე ამევსო გული და თვალცრემლიანი დავეშვი ჩემი მეგობრის ლოგინზე. ის ჩამაქცერდა და მიმიხვდა:

„— შენც? დამეკითხა ის და მწარე ღმილმა გაურბინა სახეზე.

„— დიახ, მეც ჩემო ძვირფასო ძმავე!.. მაგრამ შენ ჯერ კიდევ უნდა გქონდეს იმედი, მე კი... ჩემთვის ყველაფერი გათავდა! მაშინ, მხოლოდ იმ დროს გავიგე, თუ რა ნაირი შეყვარებული იკლავს თავს და მეგობარს ვუთხარი:

„— არასოდეს ადამიანი არ უნდა გააღმერთო, რაღას იზამ თუ დაბოლოს ის შენი ღმერთი უსულ-გულო კერპი გამოდგა? მან თავი გააქნია და პასუხი კი არ გამცა, ან კი რა უნდა ეთქვა?

„გარეთ კი მშვენიერი დარი იდგა. გაზაფხულის თბილი

მზე აღერსიანათ ჩაჰკონებოდა დედამიწის გაღვივებულ გულ-
მკერდს და დედაშვილურათ კოცნიდა მას. ბუნება ახალი ტან-
საცმელით ეგებებოდა გაზაფხულის ზამთარზე გამარჯვებას, აღ-
გათ შეყვარებულნიც სადმე განმარტოვებით საუკუნო სიყვა-
რულს ეფიცებოდნენ ერთმანეთს, ორიოდ კეთილ ჩიტუნებს
არც ჩვენ დავიწყებოდით და რამდენიმეჯერ მოფართხლდნენ
ჩვენი ფანჯრის რკინის უჯრედებით აქრელებულ მინებზე, შე-
გროვებდნენ რალაც და კვლავ გაფრინდნენ, ხოლო ჩვენ ორი
არ ვერიეთ ამ დღესასწაულში. და გულ ამოსკვნილი დავტი-
როდით, ჩვენი თუ სხვისი წყალობით, ჩვენს გატიალებულს
ყოფას.

„სიკვდილი ეალერსებოდა ლევანს, როცა პასუხი მიიღო.
ერთი უკანასკნელათ კიდევ გაუბრწყინდა მას მისი მშვენიერი
თვალები, როცა წერილი აიღო და შემომხედა. მაგრამ მას
აღარ შეეძლო კითხვა და მანიშნა, რომ მე წამეკითხა მისთვის
ის. მეც გამოვართვი და გადაათვალიერე. წერილი ამართ-
ლებდა ლევანის იქვეებს. მოკლეთ აი რა ეწერა შიგ: „ძლიერ
ვნანობ; მაგრამ ჩემი სიყვარული უბრალო გატაცება გამოდგა
და გთხოვ დამივიწყო“.

რალა წამეკითხა მისთვის? ის, რაც შიგ ეწერა? არა,
არასოდეს! უკანასკნელ წუთს რატომ მოვუშხამავდი ამ კეთილ-
შობილ ადამიანს? განა არ ეყოფა წვალება? ელვასავით გამი-
ელვა თავში მე და მხიარულად გადავხედე მომავლდავს. ის
თვალე დახუჭული იწვა და უცდიდა კითხვას და მეც და-
ვიწყე:

„— ჩემო ძვირფასო! ვამბობდი მე,—განა შემიძლია მე
შენი დაშორება? განა შემიძლია შენი დავიწყება? რა საჭირო
იყო ასეთი ჩემი შეურაცხყოფა? მე რათ მინდა უშენოთ ქვე-
ყნებობა—მეწყვრსაც დაენგრიოს! მე ისიც მიკვირს, თუ უშე-
ნოთ როგორ გავძელი ამდენ ხანს. ეხლა იქ ერთათ ვიქნებით
და იქ არ წამოგყვები? ჯოჯოხეთში ვიყო, ოღონდ შენ კი
გხედავდე, შენთან კი ვიყო? რას მიქვია დაბრკოლება? ვინ
სძლია სიყვარული წინეთ, რომ დღეს სძლიონ ის? გწამდეს,
რომ ყოველნაირი ღმერთი კვდება, ყოველნაირი ძალა ეცემა,
ყოველნაირი უფლება ირღვევა, არ კვდება მხოლოდ ღმერთი
სიყვარულისა, არ ეცემა მხოლოდ ძალა სიყვარულისა, ხელ-
შეუხებელია მხოლოდ უფლება სიყვარულისა. და ნუ თუ შენ
გგონია, რომ შენი მარო, შენი სიყვარულით შეკრული მარო
გიღალატებს შენ? სირცხვილი შენი, თუ ეს გულში გაიტა-
რე! მაგრამ შენ ხომ მაგას არ იფიქრებდი შენს მაროზე? მაშ
ნახვამდი ჩემო ძვირფასო ლევან. მუდამ შენი მარო“.

„მე ცრემლებში ვიღვრებოდი, როცა გავათავე. ლევანის
მკერდი მძლავრათ ადი ჩადიოდა, მხოლოდ სახეზე ეწერა გა-
მოუთქმელი ნეტარება. მან გააქიჯა თვალები, გამოამიწია ხე-
ლები და რადგანაც ვეღარ ზიდა ისევ დაუშო.

„— აკი გეუბნებოდი, აკი გეუბნებოდი ჩემო ლევან! ჩა-
ვჭურჩულებდი შე და ეკოცნიდი მას. მან კი მანიშნა რომ წე-
რილი მის ტუჩებთან მიმეტანა. ხო არ უნდა აკოცოს? გამი-
ელვა თავში: ნუ თუ ეს შხამი უნდა გაეკრას იმის პატიოსან
ტუჩებს? მაგრამ სიცრუე უნდა მიმეყვანა ბოლომდე და მეც
ვძლიერ ზიზიდი, ის იყო მიუახლოვდა მის ტუჩებს დაკეცილი
ქალღი, რომ იხეთქა სისხლმა და თეთრი ქალღი გაყვა
იმის ნაკადულს. საზარელი ღრიალით ჩავეკარი გულში ლევანს,
რომელმაც ერთი კი მოასწრო შემოხედვა და საშუალოთ გა-
მოეთხოვა ქვეყანას.

„— მაპატიე ძმაო, მაპატიე! ექვირინებდი მე,—შენ და-
გატყუა შენმა იმედებმა, დაგატყუა ქვეყანამ, ხალხმა, დაგა-
ტყუა შენმა მარომც და აი მეც მოგატყუე შენ, მაპატიე
ძმაო“!..

მოსამსახურეების მაგარმა მკლავებმა წამომაგდეს ზედ გა-
რეთ ისევ მშვენიერი დარი იღვა, მზე ისევ ჩაჰკონებოდა დედა
მიწას და გატაცებულათ უკოცნიდა გულ მუხრან მშვენიერ
ბულები ალბათ ეხლაც ეფიცებოდნენ ერთმანეთს სიყვარულს,
ყოველგან იმედი იყო, მხოლოდ ჩემს ოთახში არა
ეყარა რა გარდა ჩვენი გატიალებული ბედისა.

„— და აჰა, ჩემო მეგობრებო, ამ ხნის კაცი მოვიყარე,
ხიცრუე ვის არ უთქვამს თავის სიცოცხლეში და მეც ბევრი
მოთქვამს, მაგრამ ისე მძიმეთ კი არ მაწევს სინილისზე,
როგორც ის, რომელზედაც ვიამბეთ. არ ვიცი კი რათ, განა
ყველა ადამიანი, ვისაც გულის მაგიერ ქვა არ უდევს, ისევე
არ მოიქცევა როგორც მე? მგონია, რომ კი, მაგრამ სინიდი-
სი მაინც მაწუხებს!“

გათავა მან და ამოიოხრა.

სპირიდონ მკირიშვილი

საწყევლები ძლიერი ეკონომიდიან

(საუბარი მკითხველთან)

VJ

კოლხეტი.

მკითხველო, ჩვენ ვიცით უკვე რა არის აუცილებელი
სამუშაო დრო. ეს ის დროა, რომლის განმავლობაში მუშა
თავისს სამუშაო ძალას აღადგენს, ე. ი. გააკეთებს იმდენს,
რამდენიც მისთვის აუცილებლათ საჭიროა საცხოვრებლათ;
ჩვენ ვიცით აგრეთვე რა არის ზედმეტი სამუშაო დრო. ეს ის დროა,
როდესაც მუშა ზედმეტ ღირებულებას ქმნის კაპიტალისტის-
თვის; ჩვენ ვიცით ისიც, რომ აუცილებელი და ზედმეტი სა-
მუშაო დრო ერთათ წარმოადგენენ სამუშაო დღეს. ჩვენ ხომ
ისიც გამოვავიწყეთ ჩვენ საუბარში, თუ როგორ ზრდის ზედ-
მეტ ღირებულებას კაპიტალისტი სამუშაო დღის გაგრძელებით.
ეხლა გეტყვი იმასაც, რომ ისეთ ზედმეტ ღირებულებას,
რომელსაც სამუშაო დღის გაგრძელებით მატულობს შენობის
აბსოლუტური ზედმეტი ღირებულება აბსოლუტური (абсолютная при-
бавочная ценность). ეს საჭიროა ვიცოდეთ, რადგან ზედმე-
ტი ღირებულება ყოველთვის სამუშაო დღის გაგრძელებით
როდნი მატულობს, არამედ აუცილებელი სამუშაო დროს შე-
მცირებთაც. ისეთ ზედმეტ ღირებულებას, რომელსაც აუცილებელი
სამუშაო დღის შემცირებით მატულობს შენობის ზედმეტი და
რეიულება რელატიური (относительная прибавочная ценность).
როგორ, განა შესაძლებელია აუცილებელი სამუშაო დროს
შემცირება? შემეკითხები შენ. დიად, შესაძლებელია, მიუხე-
დავათ იმისა, რომ ის აუცილებელი, საჭირო დროა, გიპასუ-
ხებ მე. ავხსნათ. კაპიტალისტი ყოველთვის მოწადინებულია
მუშას სამუშაო ქირა შემციროს და მით ზედმეტი ღირებუ-
ლება გაზარდოს, მხოლოდ ეს მას ყოველთვის არ უხერხდება
და ამიტომ იძულებულია სხვა ხერხს მიმართოს, ისეთ ზომას,
რომელიცა ნამდლავათ, შეუმჩნეველათ იმავე სამუშაო ქირას შეამ-
ცირებს: კაპიტალისტი სცდილობს შეამციროს ის აუცილებელი
სამუშაო დრო, რომელიც მუშის ძალის აღსადგენათ აუცი-
ლებლათ საჭიროა. მუშას განსაზღვრულ დროს, განსაზღვრულ
პირობებში განსაზღვრული მოთხოვნილება აქვს: ფეხშიშვლო-
ბას გადაჩვეულია, მას ჩექმები ეჭირვება, ზამთარში სათბურები,
სადღესასწაულოთ წმინდა ტანისამოსი და სხვა. თუ ამ საგნების
გაკეთებას რაიმე გარემოების გამო ნაკლები სამუშაო დრო
მოუნდება, ამით აუცილებელი სამუშაო დროც შემცირდება
ე. ი. თუ მუშისთვის საჭირო საქონლები გაიფუდა მუშის ქი-
რაც დაეცემა. ახლა ვიკითხოთ, როგორ შეიძლება ამ საქონ-
ლების გაიფუდა? რა გარემოებების ზედგავლენით მოხერხდება,

რომ იმავე საგნების გაკეთებას, რომელსაც დღემდე 6 საათის მუშაობა სჭირდება, დღეს მხოლოდ 4 საათის მუშაობა ყოფნის? საწარმოვო იარაღების გაუმჯობესებით. გაუმჯობესებული იარაღები საშუალებას აძლევს კაპიტალისტს მუშისათვის საჭირო საქონელი ნაკლებ დროს დაიმუშავოს, მაშასადამე ნაკლებ დაუჯდეს და ნაკლებათაც გაყიდოს. მხოლოდ ჩვენ ვიცით, რომ სამუშაო ძალის ღირებულება განიზომება იმ სამუშაო დროთი, რომელიც საჭიროა ამ ძალის აღსადგენათ. თუ ეს დრო შემოკლდა, მუშის ძალის ღირებულებაც იკლებს ე. ი. სამუშაო ღირებულება შემცირდება. მხოლოდ რამდენათ უფრო მცირეა აუცილებელი სამუშაო დრო, იმდენათ მეტია ზედმეტი სამუშაო დრო, ზედმეტი შრომა ე. ი. იმდენათ მეტ ზედმეტ ღირებულებას იღებს კაპიტალისტი. აი სწორეთ ეს აიძულებს კაპიტალისტს დაუსვენებლათ იზრუნოს საწარმოვო იარაღების გასაუმჯობესებლათ; ეს არის მისი მარად მამოძრავებელი ძალა. მან კარგათ იცის, რომ საწარმოვო იარაღების გაუმჯობესებით, წარმოების განკარგებით ის საქონელს აიაფებს მხოლოდ გაიაფებული საქონლის საშვალეებით სამუშაო ღირებულებას ამცირებს. ამიტომ საქონლის გაიაფება კაპიტალისტური წარმოების განვითარების აუცილებელი პირობაა. როგორ ახერხებს კაპიტალისტი აუცილებელი დროს შემცირებას? წარმოების გაუმჯობესებით, რა გზით შეიძლება წარმოების გაუმჯობესება? წინეთ სახელოსნოში შევირდებთან ერთად „ხაზინებიც“ მწარმოებელნი იყვენ, მათთან ერთად ებმოდან შრომის უღელში და შრომის პირობები ორივესათვის ერთნაირი იყო. ხელოსანს სჭირდა მცირე მასალა, რამოდენიმე მარტივი საწარმოვო იარაღი, ერთი სიტყვით პატარა თანხა და ამ თანხის დასატრიალებლათ რამოდენიმე მუშა ხელი. მას გათვალისწინებული ქონდა, თუ რამდენი საქონელი იყო ბაზრისათვის საჭირო, მათ უმეტესათ წინდაწინვე იცოდა მყიდველთა რიცხვი, მათი საჭიროება და მათ დასაკმაყოფილებლათ ქარგლებთან ერთად თვითონაც მუშაობდა: ესენი ერთ ოჯახს წარმოადგენდნენ, ერთ სუფრასზე სადილვახშობდნენ, ერთნაირათ იცვამ-იხურავდნენ, ერთნაირათ შრომობდნენ. შევირდი ყოველთვის ფიქრობდა ქარგლათ გამხდარიყო, ქარგალი ხელოსნათ და ეს მათთვის ადვილი მოსახერხებელიც იყო, ამისათვის მხოლოდ რამოდენიმე წლის სწავლამეცადინეობა სჭირდებოდათ და უმეტესათ კიდევ სწავდებოდნენ თავის მიზანს. მათ შორის არ იყო ის უფსკრული რომელსაც დღეს ვხედავთ კაპიტალისტსა და მწარმოებელს შორის. მცირე კაპიტალი მცირე მოთხოვნილებას აკმაყოფილებდა. მცირე ბაზარი მცირე მოგებას იძლეოდა. მხოლოდ მცირე მოგებისათვის საკმაო იყო მწარმოებელთა მცირე რიცხვი და მათ შორის სუფევდა მკიდრო კავშირი ოჯახური შრომის განაწილება-პატივისცემა, ერთმანეთის დაახლოვება. ასე იყო ხელოსნობის დასაწყისში, როცა მოქალაქობრივი ცხოვრება ფხვს იღვამდა, სოფლებიდან ქალაქები იჩეკებოდა და ფეოდალიზმის ჩაკეტილი კარებიდან ნახევრათ თავისუფალი მწარმოებელნი გამოდიოდნენ. ფულის საჭიროება თანდათან მატულობდა, რადგან მეტი საქონელი მზადდებოდა. გართულებული მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლათ შინაური ყმების ნაწარმოები აღარ კმაროდა. ბაზარი ფართოვდებოდა და უკანასკნელის ასავსებათ ხელოსანთა რიცხვი დღითი დღე იზრდებოდა, მხოლოდ მათი რიცხვის ზრდა მათ შორის მეტოქეობის გამწვავებას მოასწავებდა, მეტოქეობა კი მუდამ დამარცხებას უქალის მეტოქეებს, ამიტომ ხელოსანთა კავშირი სცილილობდა შეესუსტებია ხელოსანთა რიცხვის ზრდა, მოეშორებია თავიდან ახალი მეტოქეები, ამ მოსახრებით მათ შეუზღუდეს უფლება ქარგლებს, გაუძინელეს ხელოსნათ გახდომა, გაორკეცეს შრომა...

ახალი ქვეყნების აღმოჩენამ, საწარმოვო იარაღების გაუმჯობესებამ, ერთა ურთიერთობამ, მიმოსვლის გაადვილებამ, ცნობების მიღების სისწრაფემ ხელოსნურ წყობის გაუმჯობესებას გამოუთხარა და ნიადაგი შექმნა ფართო კაპიტალისტური მოგებისათვის. იქვე, სადაც წინეთ ხელოსნები მუშაობდნენ, იმავე საქონლის დასამუშავებლათ, რომელსაც ხელოსნები აკეთებდნენ, კაპიტალისტის ხელმძღვანელობით თავი მოიყარა მრავალმა მწარმოებელმა და ფართო ბაზრის მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლათ ფართო წარმოება დაიწყო. ეს არის კაპიტალისტური წარმოების გამოსავალი წერტილი, სათავე. აქიდან და ამით განსხვავდება იგი წინანდელი წარმოებისაგან. ეს არის შრომის ახალი ფორმა და ამ ფორმას ეწოდება თანამშრომლობა ანუ კოოპერაცია. მაშასადამე, შრომის იმ ფორმას, როცა ბევრი მწარმოებელი ერთად ერთსა და იმავე წარმოებაში ახუ, თუნდაც სხვა და სხვა, მხოლოდ ერთმანეთთან რამენაირათ დაკავშირებულ წარმოებაში მუშაობენ, ეწოდება თანამშრომლობა ანუ კოოპერაცია. რით არის სასარგებლო ამნაირი შეერთება, რათა აუმჯობესებს ეს შეერთება წარმოებას? ჩვენ ვიცით, რომ მუშა წარმოებაში ზედმეტ ღირებულებას აკეთებს, მაშასადამე, ცხადია, მთელი კაპიტალის ზედმეტი ღირებულება იმდენათ მეტია, რამდენათ უფრო ბევრი მუშა მუშაობს. თუ ერთი მუშის შექმნილი ზედმეტი ღირებულება, ვთქვათ, ორ მანეთს უდრის, ასი მუშის გაკეთებული ორასი მანეთის ზედმეტ ღირებულებას შეადგენს, მხოლოდ ათასის ორი ათასისას და სხ. ამიტომ რაც უფრო მეტია რიცხვით მუშა, მით უფრო ხელსაყრელია კაპიტალისტისათვის, მით უფრო მეტი მოგება რჩება მას. მხოლოდ კოოპერაციის საშვალეებით კაპიტალისტი ამას ახორციელებს. კოოპერაციის საშვალეებით გაკეთდება, ის, რის გაკეთებაც განკარგობული ადამიანის შრომით შეუძლებელია. ეს ძველ დროშიაც კარგათ იცოდნენ და პირვანდელი საზოგადოების წარმოება მთლათ კოოპერაციაზე იყო აგებული. ეს იყო მათი ძლიერი იარაღი, არსებობის დასაცველათ მიმართული; კოოპერაციამ, შეერთებულმა წარმოებამ, თანასწორმა თანამშრომლობამ ერთფეროვანი პირვანდელი საზოგადოება შექმნა, ნაწარმოების საერთო განაწილება დააწესა. კოოპერაციამ შეკუმშა საზოგადოების წევრთა განცალკევებული, სუსტი ძალები და ძლიერ იარაღათ გამოიყენა არსებობისათვის ბრძოლაში. უკოოპერაციოთ შეუძლებელი იყო ნადირობა მხეცებსზე, თევზების ქერა; შეუძლებელია ხოლმე დღესაც 40 ფუთიანი ხეების აწევ-დაწევა, გადატან-გადმოტანა. მას ტყუილათ ჩაებლათქება 2—3 კაცი. მაშინ, როდესაც 60 კაცი ადვილათ ეზიდება. ერთი სიტყვით, განცალკევებული ძალების შეერთება ბადებს საჭირო ძალას და აადვილებს წარმოებას. ამნაირი შეერთებით ბევრი დრო მოიგება წარმოებაში. ხშირათ გენახება, მკითხველო, სახლს შენებას დროს, ხევიდან ძარხმდე ჩამწკრავებული მუშები. ესენი სწრაფათ გადასცემენ საშენებელ აგურებს ერთმანეთს ხელადან ხელში და ამნაირათ უადვილებენ მანებელს საქმეს, აჩქარებენ მუშაობას. მის მაგიერ, რომ ბევრ აგურებს ერთათ თავი მოუყაროს ერთმა მუშამ, ჩააღავოს კალთაში, ახადოს ხევი, ჩარახმული მუშებმა უფრო ადვილათ და სწრაფათ აკეთებენ მთავრ საქმეს. ფრად საინტერესოა კოოპერაციის დროს მუშათა სულიერი მდგომარეობის დაკვირვება. შეერთებული შრომის დროს, მწარმოებელთა შორის ქიშკობა იქნას თავს: თვითთველი მათგანი სცდრობს ამხანავს არ ჩამორჩეს, მას გაუსწროს, ან ვვერდში მაინც ამოუდგეს. ეს თავმოყვარეობა ძლიერ საგრძობელია მისთვის და ის ყოველთვის მონდობილია დაიკმაყოფილოს ეს გრძობა. კოოპერაციამუშაო

აცხოველებს მუშაობას: აერთფეროვნებს მეტ-ნაკლებ სა-
 მუშაო ძალებს და ყველას ერთ რიგათ ამუშავებს; ამა-
 დროს კერძო პირის სიზარმაცე იკარგება საერთო მუყაითობაში და მით წარმოება ორკეცდება. ასე გასინჯეთ, მუ-
 შაობა ისეთი მწყობრი და შეთანხმებულია, რომ ხელ-ფეხის
 მოძრაობას ყველანი ერთნაირათ საერთო სიმღერის ხმას აყო-
 ლებენ. ხომ გაგიგონია, მკითხველო, ჩვენებული მუშური? რო-
 გორის სისწრაფით და თანვე თანასწორობით ურტყამს თოხს
 ჩვენი გლეხი ამ დროს; ყოველი ხელის მოქნევა, ფეხის გადა-
 დგმა შეთანხმებულია სიმღერის კილოსთან, მიყვება გვერდ-
 დაგვერდ მეზობელ გლეხს და მასთან ერთხმად, ერთგვარათ ეტა-
 ნება სასწრაფო მუშაობას. *) ამნაირათ კოოპერაციის დროს
 წარმოება უფრო სწრაფი და ნაყოფიერია. მხოლოდ კოოპე-
 რაციისთვის, როგორც ვსთქვით საქირთა ბევრი მუშა; ბევრი
 მუშის დაქირავება-კი ბევრი ფულის პატრონს შეუძლია. რო-
 ცა კაპიტალისტი ბევრ მუშას ქირაობს, უქვევლია, მას მასა-
 ლაც ბლომათ უნდა ქონდეს, წინააღმდეგ შემთხვევაში მუშე-
 ბი უსაქმოთ დარჩებიან; ბევრი მასალის დასამუშავებლათ ბევრ
 მუშებს ბევრი საწარმოვო იარაღებიც ეჭვირებათ; ყველა ამი-
 სათვის საქირთა თავდაპირველათ მოზრდილი თანხის შეგრო-
 ვება. სამუშაო ქირა და საწარმოვო იარაღების შესაძენი კა-
 პიტალი საკმაოთ უნდა მოიპოვებოდეს, ანუ, სხვაფერ რომ
 ვთქვათ, საქირთა საკმაო მუდმივი და ცვალებადი კაპიტალი.
 ერთი სიტყვით, კერძო კაცის, კაპიტალისტის ხელში დიდი
 სიმდიდრის მოგროვება, აუარებელი საწარმოვო იარაღების
 თივის მოყრა აუცილებელი პირობაა კოოპერაციის განსახორ-
 ცივლებლათ და რამდენათ უფრო მეტია ეს სიმდიდრე, რამ-
 დენათ უფრო ბევრია საწარმოვო იარაღები, იმდენათ უფრო
 ვრცელია კოოპერაცია, იმდენათ უფრო ფართოა წარმოებაც.
 მეორეს მხრით აუცილებელათ საქირთა აუარებელი მუშა ხა-
 ლხი ამ სიმდიდრეს მოკლებული იყოს, მას სრულიად არ უნ-
 და გააჩნდეს საწარმოვო იარაღები, რათა იძულებული გახდეს
 კაპიტალისტს მიექირავოს ლუკმა-პურის მოსაპოვებლად. მხო-
 ლოდ ასეთ პირობებშია შესაძლებელი კაპიტალისტური წარ-
 მოების არსებობა. ჩვენ ზევით გამოვარკვიეთ ის, თუ
 რა სარგებლობა მოაქვს კოოპერაციას, როგორ ანო-
 ყიერებს წარმოებას, რანაირათ მატებს ზედმეტ ღირებულებას,
 ჩვენ ვაიგეთ, რომ 1) კოოპერაციის საშუალებით განცალ-
 კვებული სამუშაო ძალები ერთდება, 2) ამნაირათ შეერთე-
 ბული ძალა შრომას ადვილებს და 3) ბადებს მწარმოებელ-
 თა შორის მეტოქეობას და მით მუშაობას აჩქარებს. ყველა
 ეს სარგებლობა მოაქვს მუშათა შეერთებულ ძალას, მხოლოდ
 რადგან კაპიტალისტი ყიდულობს ბაზარში კერძო მუშის ძა-
 ლას, ქირაობს მუშებს ცალ-ცალკე, ამიტომ ის ამ შეერთე-
 ბულ ძალის უპირატესობაში არაფერს არ იხდის ე. ი. ის
 ისევ უფასოთ ისაკუთრებს იმ ზედმეტ ღირებულებას, რომელიც
 ამ შეერთებულის ძალის წყალობით ემატება. ამნაირათ ის
 ერთ და იმავე დროს აწარმოებინებს მეტ საქონელს, მხო-
 ლოდ იხდის იმდენს, რამდენსაც წინეთ. ამ საშუალებით, რა-
 საკვირველია, ის სწვდება უმთავრეს თვის მიზანს: ამოკლებს
 აუცილებელ სამუშაო დროს, ე. ი. ამცირებს სამუშაო ქირას
 და მით ზედმეტ ღირებულებას ზრდის. აი ერთი გზა, რომლი-
 თაც ის წარმოებას აუმჯობესებს; მხოლოდ ეს გზა საცალფე-
 ხოა, ძველი გზა, რადგან კოოპერაცია მხოლოდ მაშინ არის

სასარგებლო, როცა კაპიტალისტს წარმოების გასაუმჯობესე-
 ბლათ სხვა საშუალება არ მოეპოვება, როცა კაპიტალისტუ-
 რი წარმოება განვითარების პირველ ხანაში იქნება უმჯობე-
 ბესებული იარაღები არ შეუძენია. ამიტომ მუშაობის
 განვითარება საქირთა ამ ახალ იარაღებს, კაპიტალისტუ-
 რი წარმოების წინსვლა იწვევდა ტენიკის გაუმჯობესებას,
 მხოლოდ ეს უკანასკნელი კიდევ უფრო ზრდიდა და ანვითა-
 რებდა წარმოებას. კოოპერაცია, როცა მრავალი მუშა ხელი
 ერთ და იმავე წარმოებისთვის ერთდება ერთი კაპიტალისტის
 ხელმძღვანელობით, სათავეა კაპიტალისტური წარმოების; ეს
 ფორმა სცოცხლობს შემდეგაც, მაშინ, როცა წარმოების
 უფრო განვითარებული ფორმა იკიდებს ფეხს და ვითარდება.
 ჩვენ ვავიცანით ეს სათავე, ეხლა გადავიდეთ შემდეგ ფორმა-
 ზე და მისი არსება ვითარებაც გამოვარკვიოთ.

ა. წულუკიძე.

კლასთა ინტერესების წინააღმდეგობა 1789 წელს

(ისტორიული წერილი)

თარგმანი ჯ. ელაავასი

II

ამ ორი წრის არისტოკრატის გარდა აზნაურობაში ერთა
 არა მცირედი რიცხვი ისეთ პირებისა, რომელნიც განკი-
 თხვის დღეს მტრის მხარეს გადავიდნ და ამით ძირიანათ შეარ-
 ყიეს ფეოდალური წყობილების საფუძველი. ასეთი პირები
 გამოვიდნ უმთავრესათ მდაბალ, საბოლოოთ გალატაკებულ
 აზნაურებიდან, რომელთაც სასულიერო წოდებაში სამსახური
 არ მოსწონდათ, სამხედრო სამსახურშიაც ფეხი ვერ მოიკიდეს,
 ვერც მეფის კარზე შემოსავლიანი ადგილების შოვნა მოახერ-
 ხეს, და ხშირათ პირიქით რაიმე მიზეზის გამო მეფის წყრო-
 მაც ქონდათ მიღებული. ამათში ისეთებიც ერიენ, რომელთაც
 ერთნაირათ ეზიზნებოდათ როგორც კარის აზნაურთა სულ-
 მდაბლობა, ისე სოფლის აზნაურთა უვიცობა და მოუხეშა-
 ვობა. მათ აუცილებლათ მიაჩნდათ არსებული წყობილების
 დაცემა და გულით თანაუგრძნობდნ ხალხის გაჭირვებას. აი
 ეს ხალხი ამოუდგა გვერდით მესამე წოდებას, შეუერთდა მის
 ინტელიგენციას, მის პამფლეტისტებს და ჟურნალისტებს,
 რომლების ძალა და მნიშვნელობაც მესამე წოდების ყოველ
 გამარჯვებასთან ერთათ სწრაფათ იზრდებოდა. ამ ნაირათ
 არისტოკრატისაგან მესამე წოდების მხარეზე გადავიდა საუკე-
 თესო ნაწილი: შეგნებული, ენერგიის პატრონი, მედგარი და
 სულით ძლიერი. ჯერ თითო ოროლა გადადიოდა, შემდეგ კი,
 როცა მესამე წოდების გამარჯვების ეჭვი აღარ იყო, ჯგუფო-
 ბით დაიწყეს გადასვლა მესამე წოდების მხარეზე და ამით მე-
 ტათ საგრძნობლათ დაასუსტეს თავის საკუთარი კლასი სწო-
 რეთ იმ დროს, როცა მას უკანასკნელი ძალ-ლონე უნდა
 მოეკრიბა, რომ დროებით მაინც გაეგრძელებია თავის არსე-
 ბობა. ამავე დროს ძველ რეჟიმს იმ ორმა ბურჟუაც უღა-
 ლატა, რომლების იმედი ყველაზე მეტათ ქონდა: ეს იყო სა-
 სულიერო წოდება და ჯარი.

უმალლესი ადგილები როგორც ეკლესიაში, ისე ჯარში
 აზნაურობის ხელში იყო, მესამე წოდებას მარტო უნტერ-
 ოფიცრების და სოფლის მღვდლების ადგილები ეჭირა. რო-
 გორც ერთის ისე მეორეს დანიშნულება იყო გაეხადა უსულო
 მანქანათ ისინი, ვის დარაჯათაც იყვენ მიჩენილი, რომ სი-
 ტყვის შეუბრუნებლათ დამორჩილებოდნ ყოველ ბრძანებას,
 რომელიც ზევიდან გამოდიოდა, მარა თითონ ისინი, ვისაც
 ხელმძღვანელობა უნდა გაეწიათ ხალხისთვის და მონები უნდა
 გამოეზარდა გაბატონებულ კლასისათვის, არა ნაკლებ იზარებო-

*) ეს კითხვა დაწერილებით ვარკვეულია კ. ბიუხნერის წიგნში: «შრო-
 მა და რითში».

რეობით აბრაზებ და ხალხს, ხელო კი ისეთ მხდლობას გამოიჩინდა, რომ ყველას ზიზღს მოგვირდა. აი ასეთ მდგომარეობაში იყვენ გაბატონებული კლასები რევოლუციის დასაწყისში. მარა არც მესამე წოდება იყო ნაკლები დანაწილებული.

(გაგრძელება იქნება)

კერძო საკუთრება და მისი ისტორია

III

მ ა ნ ბ ა .

ადამიანი, როგორც საკუთრების საგანი, აი შინაარსი მონობის ეპოქისა. ადამიანი, რომელსაც ისეთივე მნიშვნელობა აქვს, როგორც საწარმოო იარაღს, ზედმეტ ღირებულების შემქნელს, გამდიდრების წყაროს და მეტი არაფერი, აი რას წარმოადგენს მონა თავის ბატონისათვის. ასეთი საკუთრება, როგორც წინა წერილში ვთქვით, პატრიარქალურმა წყობილებამ წარმოშობა. მაგრამ მალე შედარებით პატარა თემი, რომელსაც პატრიარქი ბატონობდა, ვეებერთელა სახელმწიფოთ გაიზარდა. და ამ სახელმწიფოშიც ყველაფერი ისე მოეწყო, როგორც პატრიარქის პატარა თემში. ყველგან საკუთრების იდეა ტრიალებდა, და ყველაფერს თავის დაღს ასვამდა. აქ ყველა უფროსი ნამდვილი მესაკუთრეა. მეფე დესპოტი—მთელი სახელმწიფოსი, სატრაპი, ჩინოვნიკი—თავის ხელქვეითების. ეს უკანასკნელი ყოველ უფლებას მოკლებული მონებია, რომელთაც ისე ექცევიან, როგორც საკუთარ ნივთს. თუ ხმა ამოიღებ უფროსის წინააღმდეგ—ჩამოხრჩობა და დახვრეტა მოგელის, უნდა გაჩუმდებ და ქედმოხრილმა მოჩილებებში ატარო შენი ღღენი. ასეთია აღმოსავლეთის დესპოტიები. ასეთი სახე სახელმწიფოების არ შეცვლილა მაშინაც კი, როცა წარმოების უმთავრეს საშვალეობათ მიწათმოქმედება გახდა; თუმცა ეს უკანასკნელი არსებითათ ეწინააღმდეგებოდა მონურ წყობილებას. მიწა, რაკი ის წარმოების იარაღათ გახდა, მაშინვე პატრიარქის და გაბატონებულ კლასის საკუთრებათ გადაქცა, მათ ეკუთვნოდათ, როგორც თავისი ისე დამონებული ქვეყნების მიწა ადგილი. მონები კი ამას მოკლებული იყვენ. მათ მხოლოდ უნდა ემუშავნათ. მარა წარმოების ასეთ წესსაც დაუდგა დასასრული.

მონური წარმოება, როგორც ყოველი ფორმა წარმოებისა, ერთ უშველებელ წინააღმდეგობაზე იყო აგებული, რომელიც თავის მხრივ პირდაპირი გამოხატველი იყო საკუთრების ფორმის სრული წინააღმდეგობისა. საკუთრება არსებით წინააღმდეგობას შეიცავს; ის, რაც ეკუთვნის ერთს, აღარ ეკუთვნის მეორეს უკვე იმიტომ, რომ ის პირველისაა. ერთის საკუთრება ნიშნავს მეორისთვის საკუთრების უარყოფას. თუ მაგ. წარმოების საშუალება მიწა, მაშინა, მასალა და სხვ. შენი საკუთრებაა, ეს ნიშნავს, რომ შენ გაქვს სრული უფლება ისე მოიხმარო ის, როგორც გსურს. მაგრამ ამასთანავე ეს ნიშნავს, რომ ეს იარაღები სხვისთვის აღარ არსებობს, სხვას მისი ხელის ხლება არ შეუძლია. შენ ნება გაქვს ის გადაადგო, დაწვა, მოსპო, სხვას კი არ აქვს ნება ამაში შეგეცილოს. რაც შენთვის საკუთრებაა, ის სხვისთვის აკრძალული ხილია. ამ ნაირათ საკუთრება თავის თავის უარყოფელია, თუ ის ერთისთვის არსებობს, მაშასადამე დანარჩენებისთვის აღარ არსებობს. ერთის საკუთრებაზე აშენებულია დანარჩენების უსაკუთროთ დარჩენა. აქედან ადვილი წარმოსადგენია, რომ რაკი არსებობს საკუთრება, უნდა იყოს საკუთრების უქონლობაც, თუ არიან მესაკუთრენი, უნდა იყონ საკუთრებას მოკლებულნიც. ამიტომ ის საზოგადოებაც, სადაც საკუთრება გაბატონებულია, უსათუოთ მოპირ-

დაპირე ნაწილებათ, ანუ კლასებათ, უნდა იყოს დაყოფილი, მესაკუთრე კლასათ და საკუთრებას მოკლებული კლასათ. ველი ფორმა საკუთრების ამ ძირითად წინააღმდეგობის გარეშემო ტრიალებს, მათ კონკრეტულ გამოხატულებას შეადგენს.

ასეთია პატრიარქალური საკუთრებაც, რომელმაც თვით ადამიანიც საკუთრების საგნათ აღიარა. ადამიანის საკუთრებათ ჩარიცხვა ნიშნავს იმას, რომ ის უბრალო საქონლათ გადაქცა, ისეთ საქონლათ, როგორც არის ყოველი სხვა სავატრო საგანი. მისი მაშასადამე ყიდვაც შეიძლება, გაყიდვაც, შეძენაც და დაკარგვაც. ნამდვილათ ადამიანი კი ცოცხალი არსებაა, ის არა მარტო იარაღია წარმოების, არამედ მას შეუძლია მწარმოებელიც გახდეს. ბატონი კი მონას მხოლოდ ისეთ მნიშვნელობას აძლევს, როგორც ყოველ სხვა იარაღს აქვს. პირველ ხანებში, როცა ბატონი (პატრიარქი) შრომის მომწესრიგებელი იყო, ეს ასეც იყო, აქ მონა მარტო აღმასრულებელი იარაღი იყო, და არა მწარმოებელი. მარა მალე მისი როლი შეიცვალა. მონების სიმრავლემ, შესაძლებელი გახდა ერთი მხრით მათში შრომის განაწილება, მეორეს მხრით თვითონ ბატონებს მოწყინდათ წარმოების თვალყურის დევნება. ეს მოვალეობაც მალე ერთიანათ მონების ხელში გადავიდა. თუ წინეთ ბატონი იყო შრომის გამწესრიგებელი, ეს ყველას საკუთარ სამუშაოს აძლევდა, ახლა ამ როლს მისი მართველები (მონებივე) ასრულებდენ, ასე რომ ბატონი, როგორც ორგანიზატორი, სრულიადაც აღარ იყო საქირო. მონა თვითონ გახდა არა მარტო წარმოების იარაღი, არამედ მწარმოებელიც, ორგანიზატორიც, თვითონ მესაკუთრე კი წარმებისთვის ზედმეტი ბარგი გახდა. ის საზოგადოების ხორცმეტი შეიქნა, მისი არსებობა, — წარმოების ხელის შემწეული, არსებული ფორმა საკუთრებისა უფარვისი, და ის უნდა უსათუოთ მოსპობილიყო და ადგილი დაეთმო სხვა უფრო განვითარებულ და ცხოვრების ახალ მოთხოვნილებების შესაფერ ფორმისთვის.

მონობის მოსპობას მეორე მიზეზიც ქონდა. მონების შესაძენათ უმთავრესი საშვალეობა ომი იყო. მისი არსებობა მუდმივ ომიანობაზე იყო დამყარებული. ამიტომ გაბატონებული კლასები მუდამ ომში უნდა ყოფილიყვენ, ომი მათთვის სიმდიდრის წყარო იყო, ის აძლევდა მათ სიმდიდრის საფუძველს, საწარმოო ძალას, მონას. ყველა დაპყრობილი ხალხები მონებათ ხდებოდენ და უნდა თავის დამმორჩილებელთა სასარგებლოთ ემუშავნათ. ომი იმდენ ცოცხალ იარაღს იძლეოდა, რომ მონის ფასი მეტათ მცირე იყო. მისი სიცოცხლე არაფრათ ფასობდა, და თუ ის დიდხანს ვერ გაძლებდა და მალე მოკვდებოდა ზედმეტი ჯაფის გამო, ეს დიდათ საგრძობელ ზარალს არ შეადგენდა ბატონისთვის. ამან კი მეტათ გააიფა წარმოება. ვეებერთელა მამულების, პლანტაციების, ლატიფუნდიების პატრონები, რომელთაც აუარებელი მონები ყავდათ, ჩალის ფასათ ყიდდენ ყოველ ნაწარმოებს, რადგან იაფათ უჯდებოდათ. მუშა ძალის სიიფის გამო ტეხნიკური გაუმჯობესება საქირო არ იყო. მუშა ძალის უთავბოლოთ ხარჯვა შეიძლებოდა, რადგან მონა იაფათ ფასობდა. ამის გამო წვრილი მიწათ მფლობელები თან და თან ლატაკდებოდენ და ბოლოს უმიწაწყლოთ რჩებოდენ! ისინი სტოვებდენ სოფელს და ქალაქის პროლეტარიატის რაზმს ემატებოდენ... ეს რაზმი კი თანდათან იზრდებოდა. მეორე მხრით ომი ყველა თავისუფალ მოქალაქეთა მოვალეობა იყო, ამიტომ მაში ყველას უნდა მონაწილეობა მიეღო. ეს კი მეტათ მაზარალებელი იყო წვრილ მესაკუთრესთვის. მისი მეურნეობა ეცემოდა და მთელი მისი ქონება მდიდარ მემამულეს ხელში გადადიოდა. ამ ნაირათ საკუთრების წყალობით თვითონ მესაკუთრეთა წოდებაც თანდათან მცირდებოდა რიცხვით, და საზოგადოე-

